

4640010220201

ГЕРОЙДО ОРДЕН БАРЮУЛАГДАБА

№ 2

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН Дүхэриг

Бүгэдэ арадай сонин

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

2012 оной
мартын 15
Четверг

№ 10 (21858)
№ 10 (773)

Хабарай эхин
хара бар нарын 23
гаратай 5
www.ynen.ru

Буряад Үнэн

СПОРТСМЕНКА, ЭРХИМ ОЮУТАН, НАЙХАН ДАНТИНА

ХҮСЭЛНҮҮД

Фил ХАБИТУЕВАЙ проект
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Туяна Эдуардовна Балданова, 20 наһатай. Зэдын аймагай Дээдэ-Үшөөтэ тоонтотой, БГУ-гай Зүүн зүгэй факультедэй 3-дахи курсын оюутан, "Дангина-Баатар-2012" гэнэн конкурсын вице-мисс, "Южная Бурятия-2011" гэнэн конкурсын мисс.

- Бидэ гэр бүлэдөө 6 хүмбди, Эдуард эсэгэмнай хүдөө ажахыда, Сэсэг эхэмнай нургуулида хүдэлдэг, харин бидэ дүрбэн басагадбди – бинь эгээл ехэ эгэшэ, удаань Лена, хоёр эхир Саша, Даша. Бинь эгээл эгэшэ хадаа гэртэхиндээ туһалдагби, заахан дүүнэрээ харалсадагби. Харьюусалга ехэтэй байбашье, нургуулидаа хайн нурааб, алтан медалаяар дүүргээб, "Ая-Ганга" гэнэн

арадай ансамблыда хатарааб. Тиимэхээ конкурснуудта хабаадахые дурадхахадань, харагшадай залһаа айгаагүйб. Өөрынгөө хүтэлбэрилэгшэ, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Дарима Константиновна Доржиевада ехэ баяр хүргэхэ байнаб. Багшамни минии амжалта дэмжэдэг, юрэдөөл ехэ найхан сэдхэлтэй хүн. Зүгөөр мэргэжэлтэ модель болохоо хүсэнэгүйб. Ерээдүйдэ оршуулагшын мэргэжэл шэлэжэ, монгол, хитад хэлэнүүдтэ саашаа нураха хүсэлтэйб. Дүрбэдэхи курсынгаа һүүлээр Хитад ошохо, магистратурада нураха ханаатайб. Зүүн зүг, Зүүн зүгэй оронуд, соёл, кухни, ёһо заншалнууд намайе понирхуулна. Тэрэшэлэн тэдэ гүрэнүүдэй

горитойхоноор хүгжэжэ эхилһэн экономикые абаад харабал, тэндэ ерээдүйдэ хайн ажал олохо арга олдхо байна. Тиигээдшье Россимнай Зүүн зүгэй регион тээшэ анхараалаа хандуулдаг болонхой. Хитад, Энэдхэг, Япон, Солонгос оронуудаар аяншалха хүсэлтэйб. Эртэ урда сагай цивилизацитай гүрэнүүд – хүн түрэлтэнэй "уурхай" болонхой бшуу. Гэбэшье зүрхэн соомни – минии нарата Буряад орон, Зэдэ нютагни. Гэр бүлэдөө ехэ дуратайб. Ерээдүйдэ дуратай хани нүхэр, энэрхы эжы, бодото эхэнэр болохо хүсэлтэйб, - гэжэ хөөрөбэ.

Бэлигма ОРБОДОЕВА
оршуулба.

ШЭНЭ “МОРИН ХУУР”

“Буряад үнэн” Хэблэлэй байшан республикын нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствэтэй хамта шэнэ түхэлэй “Морин хуур” сэтгүүл хэблэжэ гаргаба. Буряад хэлэнэй багшанарта, нурагшадта туһатай нуралсалай методическа пособи болохо энэ дугаарта 1-дэхи лицей-интернадай багшанарай түрүү дүй дүршэл харуулагдаба.

Лицейн нурагшадай туршалганууд, буряад уран зохёолшые байха. Мартын 16-да 10 сагта 1-дэхи лицей-интернада шэнэ “Морин хуур” журналые зүбшэн хэлсэлгэ үнгэргэхэ.

ГЕРОЙДО ОРДЕН БАРЮУЛАГДАБА

Һаяхана манай Хяагтын районой Жаргал Бухоголовто шагнал үгтэбэ. "Тайфун" гэһэн Россиин МВД-гэй дотоодын сэрэгэй региональна командованиин тусхай томилогын Хабаровский отряд соо командующиин орлогшо, генерал-майор Игорь Горбач тэрээндэ гүрэнэй шагнал-Эрэлхэг зоригой орден барюулаа.

2011 оной сентябрийн 21-дэ Россиин Федерацида албанай – дайшалхы зорилгонууды бэелүүлхэ хэрэгтэ эрэлхэг зориг, баатаршалга харуулһанайнгаа түлөө сэрэгшэ шагнагдаһан байна.

Хойто Кавказда удаан сагта хэрэглэгдэхэ боевигүүдэй нюуса баазые тагнуулай ажалаар олоһон "Тайфун" гэһэн тусхай отрядтай сэрэгшэ Жаргал дайсанай буудаха нүхэнүүдые, бандидуудые үгы хэлсээ. Тиигэжэ өөһэдынгөө

нүхэды абарһан байна. Хоёр жэлэй саана хэгдэһэн эрэлхэг зоригтой ябадалайнгаа түлөө ордендо хүртэһэн Жаргал суг албанда байһан дайшалхы нүхэдөөрөө омогорхон харилсаба, уулзаба, үнгэрһэн албанайнгаа жэлнүүдые баяртайгаар дурсаба.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.
Бэлигма ОРБОДОЕВА
оршуулба.

Солонгос гүрэнэй инвестор манай республикада ажал хэрэгээр ерээжэ, Сэлэнгын аймагай Сэлэндүүмэ тосхоноор һаяхан ябаба. Ушар юуб гэхэдэ, корей яһанай энэ айлшан тус тосхон шадар таһаагай мяха болон үндэг үйлдбэрлэхэ мантан комплекс бариха түсэбтэй байһанаа мэдүүлээ юм.

ТАХЯА ХЭЗЭЭ "ДОНГОДОХОБ?.."

Нэдондо Буряад Республикын делегаци Президент Вячеслав Наговицын түрүүтэй Солонгос орон ошохо, Урда Корейн правительствын болон өөрын хэрэг эрхилэгшэдэй түлөөлөгшэдтэй уулзажа, ямар үйлдбэри республикадаа хүжөөхэ түсэбтэй байһан тухайгаа тодорхойгоор тайлбарилжа үгэһэн байгаа. Тэрэ уулзалгада таһаа үсхэбэрлэдэг шэглэлтэй компаниин хүтэлбэрлэгшэ Ли Ли Дуу Рьонг гэжэ хабаадлаһан хадаа, Буряад ороноор ехэтэ һонирхожо, эндэ таһаагай фабрика-комплекс бариха гэжэ шийдээ. Сэлэндүүмэ тосхоние манай Хүдөө ажахын министерство дурадхаһан байна. Үнэхөөрөөшье, энэ тосхон комплекс барилгын газар болохоор угаа таарамжатай.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ҺУНГАГШАДАЙ ЗАХЯАНУУД БЭЛУҮЛЭГДЭНЭ

Декабрийн һунгалтын үедэ Муяын болон Северобайкальска аймагуудай, Улаан-Үдэ болон Северобайкальск хотонуудай ажаһуугшадһаа брһон захяанууд зүбшэн хэлсэгдээ. Муниципальна байгууламжануудай хүтэлбэрлэгшэд һунгагшад айаа бүхэнөөр хэгдэжэ байһан гү, али хараалагдаһан ажал тухай республикын Президент Вячеслав Наговицында элидхээ юм.

Северобайкальска болон Муяын аймагуудай ажаһуугшад хандарха туйлдаа хүрэнэн гэр байраһаа зөөлгүүлгын асуудалда хабаатай захяанууды үгэһэн байна. Тиин харюун гэхэдэ, түсэбэй ёһоор, үнгэрһэн ба мүнөө жэлнүүдтэ Муяын аймагай ажаһуугшад зөөлгөгдөжэ байнхай, харин Северобайкальска аймагаархитай ээлжээн 2013 ондо ерээжэ юм. Северобайкальск хотын һунгагшад ЖКХ-гай тарифууды доошолуулха тухай захяа дүүргэгдэхгүй: тарифууд Россиин Региональна хүгжэлтын министерствын баталһан аргаар гуримшуулагдадаг. Зүгөөр дулаа дамжуулагдаг соргонуудые захибарилгын болон шэнэлэлгын хүдэлмэри тус хотын соведэй баталһан түсэбэй ёһоор бэелүүлэгдэдэг. Байгша ондо 551 погонно метр захибарилгдахаар хараалагданхай.

Ниислэл хотын ажаһуугшадһаа аяар 65 захяа ороһон байна. Тиин хотын харгыннууд захибарилгадажа эхилхэ: байгша ондо Гармаевай болон Пугачевой үйлсэнуудэй (Мясокомбинат), Лысогорская болон Вакаринай (Шишковко); ерэхэ жэлдэ Коллективная, Целинная болон Юннадуудай (Шишковко)... Тиихэдэ жэлэй эсэс болотор хүүгэдэй наадаха 79 площадка болбосон түхэлтэй болгогдохо, хотын автобусуудай ажал хайжаруулагдаха, Сотниково нууринаар гарадаг федеральна трасса дээрэ светофор болон автомашинуудай үлүү түргөөр гүйлгэһые бүридхэлдэ абадаг хэрэгсэлнүүд тодхогдохо.

Гэр байраар хангалгын асуудал олон зоной ханаа зообоно. Теэд энэ шийдхэгдээгүй асуудалда хабаатай бүхы програмнууд бюджетээр хараалагдаһан мүнгэн зөөрийн хэмжээндэ бэелүүлэгдэнэ гэжэ зүблөөн дээрэ тобологдоо. Тротуарай халтирхай плиткэнүүдые хэлгэлгэ, Мясокомбинаттахи хуушарһан гэрнүүдһээ ажаһуугшадые зөөлгүүлгэ мэтын шухала асуудалнууд хотын 350 жэлэй ойн баярта дашарамдуулан шийдхэгдэхэ юм.

АРАДАЙ ХҮСӨӨР - ХҮНДЫН ХҮШӨӨ

Дашарадан Батожабайда хүшөө бодхоохо талаар ажал ябуулагдажа байна гэжэ урда дугаарта дуулгаа нэмди. Тиин һаяхана Буряад драмын театрта тус асуудалаар пресс-конференци эмхидхэгдээ. Абаһаар лэ онсолон тэмдэглэхэ юмэн гэхэдэ, зохёохы ажалтанай түлөөлөгшэдэ түрүүшын хүшөө бодхоохын тула гурба хахад миллион түхэриг хэрэгтэй, мүн проект нийтэ зоной аша хүсөөр бэелүүлэгдэнэ.

Олоной дэмжэлгэдэ хүртэһэн энэ хэрэг ударидагша, театрай уран һайханай талаар хүтэлбэрлэгшэ Сергей Бальжанов хэмжээ ябуулгануудай түсэбүүд тухай хөөрөжэ үгөөд, булта зоние мартын 23-да концерт-марафондо эдбхитэйгээр хабаадахыень уряа.

гүнзэгы удха шанартай хэрэгэй үүсхэгдэһые тэмдэглээ.

Батожабай – республикын соёл болон литературын оршомдо нилээд ехэ хүн. Түрүүшын буряад трилогиин автор гэжэ хэлэхэдэл хүрэхэ, бэшэ ондоо үгэнүүдшье хэрэггүй. Гадна Дашарадан Одобоевич арад зоной түлөө үнэн сэхые хэлэхээс айдаггүй байгаа. Тиимэхээ эрхэ сүлөөгэй, зохёохы бэлигэй, амжалтын шэн зориг харуулһан хүндэ хүшөө бодхоохо гэшэ энэ сагтаа тон шухала гэжэ һанагдана, гэжэ Э.Дагбаев хэлээ.

Театрай директор Доржо Балданов, соёлой министрэй орлогшо Сергей Добрынин, ВАРК-ын вице-президент болон "Буряад үнэн" хэблэлэй байшангай генеральна директор Эрдэм Дагбаев, Ород драмын театрай ахмад уран зураашан Вадим Бройко, суута уран зохёолшоной пьесэнүүдээр найруулагдаһан зүжэгүүдтэ наадаһан мэдээжэ артистнар Лариса Егорова болон Дамба-Дугар Бочиктоев, скульптор Зандан Дугаров гэгшэд бэлигтэй уран зураашан тухай һайн һайхан үгэнүүдые хэлэжэ,

Уран зохёолшоной һайн мэдэхэ байһан Лариса Егоровагай тэмдэглэһээр, Батожабай шэнги томо хүнүүд мүнөө үгы: юрэ бусын, шэг шарайгаараашье, ухаан сэдьхэлээрээшье сэбэр һайхан, үнэн сэхэ, нугаршагүй зоригтой. Тиихэлээрээ дээрэнһээ үгтэһэн захяа заабарьяа бэшэдэг бэшэ, харин ханааень

зобоһон асуудалнуудые тобойлгон харуулдаг байгаа.

"Үшөө институтта ороодуй байхад, "Байгал" сэтгүүлдэ "Төөригдэһэн хуби заяан" трилогиинь хоёрдохи роман толилогдожо эхилээ юм. Тиин бидэ үбһэнэй үедэ бөө бээтээ булялдажа байгаад, тэрэниень һонирхон уншагша нэмди, гэжэ Дамба-Дугар Бочиктоев хөөрөө. – Удаань театрта хүдэлхээ ерэхэдээ, Дашарадан Одобоевичтой сэхэ нюураараа танилсаа хүм. Мүнөө ханаадам, тэрэ ямар бэ даа өөрын онсо маягтай, хүнөөл ханаа ондоо,

арад зондоо нилээд хүндэтэй хүн байгаа. Юунһээшье, хөһнээшье айдаггүй, хүниие голодоггүй, дээрэлхүү зан гаргадаггүй, тон сэхэ зантай нэн".

Буряад драмын директор Д.Балданов республикын ажаһуугшад энэ хэрэгтэ хам оролсохо гэгһэн найдалаа мэдүүлээ: "Батожабай зоной хүн байгаа ха юм даа, тиимэхээ бүгэдөөрөө оролдохобди гэжэ бата найданаб. Энэ хэрэг бэелүүлхэ гэшэ манай уялга".

Дыжит МАРХАДАЕВА.

БУРЯАД ОРОН АЛТАЙ, АШАГТА МАЛТАМАЛНУУДАЙ

Буряад Республикын Байгаалин нөөсөнүүдэй талаар министрствын коллеги үнгэргэгдөө. Энэ зүблөөн дээрэ Буряад Республикын байгаалин нөөсөнүүдэй талаар министр Баир Ангаев ашагта малтамалнууды олзоборилгын дүнгүүдые согсолбо.

Мүн тиихэдэ недондо жэл ашагта малтамалнуудай олзоборилгодо 4400 миллион түхэриг һомологдоһон байна.

ОАО "Хиагда" гэжэ предприятида 3117 миллион түхэриг һомологдоо юм.

Недондо жэл ашагта малтамалнуудай талаар промышленна үйлдбэрийн индекс 114 % хүрөө гээд министр тэмдэглээ. Мүн тиихэдэ республика дотор 6448,1 килограмм алта олзоборилгодоһон байна. ООО "Прииск Ципиканский", ООО "Артель старателей "Западная", ООО "Хужир Энтерпрайз" гэгһэн предприятинууды министр магтаад абаа.

Иимэ түлэб Буряадай ниислэл түб хотодо үнгэргэгдэжэ эхилээ юм. Энээн тушаа мэрийн заншалта брифинг дээрэ Улаан-Үдын Экономическа хүгжэлтын талаар хороной түрүүлэгшэ-мэрэй орлогшо Зандра Сангадиев мэдүүлээ.

Олоииитын суглаан дээрэ зуу гаран хабаадагшад тус асуудалаар һанамжануудаа хэлээ. Хоер хахад мянган эрхэтэд энэ асуудалаар һанамжануудаа телефоноор хэлээд үгэбэ. Шэнэ проект табан жэл соо бэелүүлэгдэхэ. Тэрээндэ 6,3 миллиардай мүнгэнэй гаргаша хэрэгтэй. 2012 ондо түлэбэй түсэбөөр хүүгэдэй талмайнууд эмхидхэгдэхэ, архитай

«УЛААН-ҮДЭ – МАНАЙ ГЭР»

болон хара тамхитай тэмсэлэй асуудалнууд шийдхэгдэхэ. "Эгээл сэбэр үйлсэ", "Эгээл сэбэр хотын микрорайон" гэгһэн конкурснууд-түлэбүүд бэелүүлэгдэхэ.

2013-2016 онуудта тус түлэбтэ мүнгэнэй тэдхэмжэ республикын болон федерациин бюджетдээ олохо арганууд бэдэрэгдэнэ.

ДАША-ДОРЖЫН СЭСЭГ бэлдэбэ.

Николай НАМСАРАЕВ.

ҮНИНЭЙ ЗАВОДОЙ ҮРЭТЭЙ АЖАЛ

Кабанскын загаһанай завод хадаа Байгал далайн омоли загаһа дабһалдаг, сонгоодог болоһоор 80 гаран жэл болонхой. Эды олон жэлнүүд соо иимэ ажал хэжэ байһан заводой продукци бүхы орон дотор мэдээжэ болонхой.

Кабанскын аймагай Посольск нютагта анхан түбхинэнэн заводой продукци ехэ найн шанартай юм.

Эндэ жэлэй туршада 350-380 тонно загаһа дабһална. Энэнь 30 миллион шахуу

түхэригтэ хүрэдэг. Омоли загаһа дабһалха, сонгоохоһоо гадна улаан нюдэн, алгана, хөөлэнтийи загаһа наймаанда дурадхадаг. Энэ заводто далайда гаража, загаһа баридаг бригаданууд бии юм.

Посольскын омоли загаһан тарган, амтатай байдаг гээд республикын ажалуугшадаһаа гадна Эрхүүгэй областин ажалуугшад Посольск хууриин зорижо ерэжэ, тэрэниие худалдажа абадаг болонхой. Загаһа сонгоохо элдэб

шэнгэн, наймаанай зүйлнүүдые хэрэглэдэггүй, табан хоног соо бүхы эрилтэнүүдые сахиха, сонгоохон загаһанин гашуугүй, амта шэмэтэйше байдаг.

Зунай болон үбэлэй сагта загаһашадай бригадануудые су-глуулжа, далайда агнахыень гаргадаг. Эдэ бригадануудай хүсөөр 200 тонно омоли, 200 тонно улаан нюдэн загаһа агнаха зүбшөөл гүрэнэй тусхай албанһаа абадаг. Агнаха, буйлуулха загаһанин баһал хэм хэмжүүртэй байдаг.

Энэ предпрятие Александр Черниговский хүтэлбэрилнэ. Алас Дурна зүгэй загаһанай промышленностин техникескэ институт дүүргэнэн хүн юм. 1977 онһоо энэ заводто ахамад механигаар, удаань инженерээр хүдэлжэ эхилэн намтартай. 1985 ондо Кабанскын загаһанай заводой директорээр томилогдоһонһоо хойшо энэ предпрятиин ажал хүдэлмэри урагшатай эрхилнэ гэшэ.

1929 ондо байгуулагдаһан энэ предпрятида олон хубилтанууд болоо. Дайнай жэлнүүдтэ гэхэ гү, али 1942 ондо Посольскын, Кабанскын, Дубининай гэжэ байгаад хэдэн амьяараа завод боложо хубаараад, хүдэлжэ үзэһэн байха. Энэньшэ балай ехэ ашагтай байгаагүй. Тиимэһээ 1950-яад онуудаар дахинаа хамтаржа, Кабанскын загаһанай завод болоод, омоли дабһалха, сонгоохо ажалынь урагшатай ябуулагдажа эхилээ. Шэнэдхэн хубилгалгын жэлнүүдтэ энэ коллектив акционернэ бүлгэм болгодоһон гэшэ.

1996 ондо энэ завод "Байкал" гэнэн загаһа олзоборилдог колхозтой нэгэдэһэн байдаг. Харин 1999 ондо хүдөө ажахын үйлдбэриин кооператив болоо.

2002 ондо энэ предпряти республикын экономикын һалбарин түрүү зэргэдэ ябаһанайнгаа түлөө дипломоор шагнагдаа. 2001, 2002, 2004, 2006 онуудта энэ завод эрхим налог түлэгшэ гэжэ шалгараа. Загаһанай продукци үйлдбэрилдэг предпрятинуудай дунда эмхидхэжэ үнгэргэгдэдэг уласхоорондын конкурсуудта шангай хуури эзэлжэ байдаг юм.

Энэ предпряти байн-байн 30 миллион түхэригһөө үлүү продукци буйлуулжа гаргаха аргатай. Энэ завод хоёр тээ хүдэлдэг цехтэй юм. Нэгэниинь хадаа Посольск хууринда, нүгөөдэнэ—Оймур тосхондо түбхинэнхэй.

Посольск хууринда энэ завод нютагай урдаа хараха предпряти болодог. "Байкал" гэжэ загаһашадай колхозтой нэгэдээд, загаһа олзоборилхоһоо гадна тарья талха таридаг болонхой. Бүхыдөө 460 гектарт тарья таридаг, тиихэдэ эбэртэ бодо мал харадаг. Лизингын аргаар шэнэ комбайн, багахан пекарни абанхай. Орооһо тарья татаха тээрмэ тодхонхой. Хилээмэ, талханай зүйлнүүдые баридаг болонхой. Мүнөө үедэ Кабанскын загаһанай завод хэдэн ажалтай предпряти болонхой.

Эльвира ДАМБАЕБА, манай корр.

Ниитын малай үбэлжэлгэ - шанга шалгалта

МАЛАЙ ҮБЭЛЖЭЛГЭ ХЭР БЭ?

Һүүлэй 10 жэлэй туршада Мухар-Шэбэрэй аймагта мяханай мал үсхэбэрилгэдэ ехэ анхарал хандуулдаг болонхой. Вуряад Республикын агропромышленна комплексын габьяата хүдэлмэрилэгшэ Михаил Александрович ВУРЛАКОВ "Искра" колхозой ахамад зоотехнигээр 25 жэлдэ амжалтатай хүдэлнэ. Нэрлэгдэгшэ ажахыда малай үбэлжэлгэ хэр үнгэржэ байна гэжэ тэрэнэй хөөрөө олонийтэ уншагдаһангаа анхаралда дурадхахамнай.

-Ниитын малай үбэлжэлгэдэ түгэс бэлдэхэлтэй ороо һэмди. Үбһэ тэжээлэй элбэг баян нөөсэ бэлдэхэн байгаади. Малай условно толгой бүхэндэ 35 центнер тэжээлэй единица бэлдэхгдээ. Мүнөө үень 3886 толгой эбэртэ бодо мал ондо орожо байнхай. Тэрэ тоодо 2098 толгойниинь ехэ хүтэй үхэрнүүд, харин 988 толгойниинь хальмаг үүлтэрэй улаа малаан толгойтой мяханай мал юм. Энэһэн гадна манай ажахыда 70 толгой адуун, 87 толгой гахай харадаг. Һулиг малай хүрэгэй 480 толгойниинь мүнөө хаагдажа байна.

-Ондоо тэһээ асарһан мал манай хатуу шэрүүн уларилтай нютагта хэр үбэлые дабажа гарана гэшэб?

-Манай эндэхи уларилда таараха мал хаража, шэлэжэ, иишэнь үсхэбэрилхээ асардаг гэшэбди. Тиимэһээ хүнэй наамаар яһала бараг дүнгүүд туйлагдана. Жэшэнь хадаа, январь нарада недондонихидо орходоо ехэ хүн хаагдаа. "Юбилейная" гэнэн һу хаалиин фермэдэ сүүдхын туршада 18, "Новостройка" гэнэн фермэдэ 25 центнер хүн хаагдаа. Тиихэдэ нэгэ үнеһэнээ 9 литр хүн хаагдаа.

-2011 ондо һу хаалгаар ямар дүнгүүдые туйлаһан байнабта? һу ехээр хаажа байдаг фермэтэй ажахынуудай үсөөн болоһон сагта һу хаали һонирхуулна...

-Недондо жэлдэ 16967 центнер хүн хаагдаа. Фуражна үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 3673 килограмм хүн хаагдаа. Тиихэдэ мяханай малай толгой бүхэнһөө 491 грамм нэмэлтэ шэгнүүри абтаа. Урзанданайхида орходоо эдэ дүнгүүднай 10 процентээр дээшлээ. хаалишадай, мал адуулагшадай оролдолгоор иимэ һайн дүнгүүд туйлагдаа. Светлана Бурдуковская гэжэ һайн хүдэлдэг хаалишан бии. Үнгэрһэн жэлдэ үнеэн бүриһөө тэрэ 4069 килограмм һу хаагаа. Хаража байһан бүлэг үхэрнүүдһээ 1912 центнер һу хааһан байна. Тэрэһэлэн Катерина Будникова, Надежда Савина болон бусад 4000 гаран килограмм һу хаажа байдаг.

"Юбилейная" гэнэн һу хаалиин фермын коллективыи Елена Стулева шадамар бэрхээр хүтэлнэ. Бүхыдөө энэ фермэдэ 7215 центнер һу үйлдбэрилөө. Энэ фермэдэ ехэ заһабарилга хэгдэнхэй. Германиин шэнэ оньһон хэрэгсэлнүүд хабсаргагданхай. Тиихэдэ үүлтэр һайжаруулгын хүдэлмэридэ ехэ анхарал хандуулдаг гэшэбди. Шэмэ ехэтэй үбһэ тэжээл бэлдэхэ гэжэ оролдолго гаргагдана. Наамхай үнеэдтэ хэрэгтэй сенаж бэлдэхэлгын шанар ехэ анхарагдана. Энэһэн гадна зеленко, силос элбэгээр бэлдэхэ гэжэ ажахымнай ажалшад оролдодог.

-"Новостройка" гэнэн фермын хаалишад хэр хүдэлнэб?

-- Валентина Чигирева гэжэ хүн энэ фермын ажал даажа абанхай. Эндэ 4000 үлүүтэй һу хаадаг хаалишад ажаллана. Һүүлэй арбан жэлэй туршада һу хаалгаар, мяха үйлдбэрилгөөр дүнгүүдые жэл бүри дээшлүүлхэ зорилготойгоор хүдэлнэбди. Жэл ерэхэ бүри 10 процентээр һу, мяха үйлдбэрилгэ дээшлэнэ. Манай ажахын хүтэлбэрилгэдэ ажалай журам сахиха ехэ эрилтэ табидаг. Энэнь хүдэлмэриин дүнгүүдтэ өөрын ашаг үрэтэй гэжэ һанадагби. Һу хаалида ажалай журам сахяагүй һаа, ехэ бүтээс туйлагдахгүй.

Зундаа һу хаали үүр сайхаһаа эхилдэг гэшэ. Хаалишадай ажал хүнгэн бэшэ. Гэбэшье журамтайгаар, оролдосотойгоор тэдэнэй хүдэлнэнэй ашаар бараг дүнгүүд туйлагдана гэшэ.

-2012 ондо ямар дүнгүүдые туйлаха ханаатай байна гэшэбта?

-Һу ехээр үгэдэг малайнгаа толгой олон болгохо, мяханай малай хүрэг олошоруулха, һу ехээр хааха, мяха үйлдбэрилгэ дээшлүүлхэ гэнэн зорилготойгоор ажаллаха болонбди.

-Мяханай мал үсхэбэрилхэ түсбүүдээрэ хубаалдыт?

-Агропромышленна комплексые хүгжөөлгэ" гэнэн программа оронхойбди. Хүдөө ажахын министрствын талаһаа энэ программада ороһон ажахынуудай урда шанга эрилтэ табигдадаг. Энэ программын еһоор гүрэнһөө мүнгэнэй тэдхэмжэ абадаг хадаа мал ажаллаар дүнгүүдые жэл бүри 10 процентээр дээшлүүлжэ байха еһотойбди. Үгы гээбэл, энэ программаһаа гаргагдашаха, тэдхэмжэ абахая болихо ха юм бибди. Гэхэтэй хамта жэл ерэхэ бүри мал ажаллай продукци үйлдбэрилгын дүнгүүдые дээшлүүлхэ гэшэ тиимэшье амартай хэрэг бэшэ.

Энэһэндэ нүлөөлхэ ушар шалтаганууд яһала олон. Гүрэнэй талаһаа абтаһан программанууд хүдөөгэй ажахынуудай хүдэлмэридэ горитой туһа нэмэри оруулна гэшэ.

-Танай ханамжаар, хайшан гэе һаа, мал ажал хүгжэхэ хараатай байнаб?

-Ажал хүдэлмэридэ шэнэ түрүү аргануудые нэбтэрүүлхэ шухала. Жэшэнь хадаа, һулиг мал ажалаар абажа харахада, үнеэдые оньһон аргаар хааха байра байдал түхээрхэ хэрэгтэй. Электроникын арга һу хаалида хэрэгдэдэг болоо һаамнай, оньһожоруулагдаһан газарта хүдэлхэ нэгэ оператор лэ хэрэгтэй болохо. Өөрынгөө ажахыда үйлдбэрилһэн мяхаяа буйлуулха ханаатай байна гэшэбди. Эбэртэ бодо малаа ондоо тээшэнь абаашангүй, эндээ борлуулха цех нээхэ, мяханай элдэб янзын продукци бүтэн гаргадаг болохо ханаатайбди. Тэрэнэй удаа оньһон түхээрлэгнүүдые худалдан абажа, һу хаали мүнөөнэй аргаар оньһожоруулха хүсэлтэйбди. Тиихэдэ сагаан эдеэнэй зүйлнүүдые үйлдбэрилхэ түсбэтэйбди. Бүхыдөө аймаг дотор абажа харахада, мал ажал хүгжөөгдөжэ байна гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй.

Хэрбээ малай хүрэгэй олон боложо байхада, үбһэ тэжээл бэлдэхэ нөөсэмнай барагдаха болобол, түхээрэн жэлэй туршада бэлшээд ябадаг малай үүлтэр үсхэбэрилбэл, дээрэ болохо гү гэжэ ханагадаг боложо байна. Энэһэн гадна һулиг болон мяханай мал олоор үсхэбэрилхэ гээбэл, федеральна, республикын программануудта оролсохоһоо гадуур мүнгэнэй тэдхэмжэтэй байха аймаг доторой программануудые зохиобол, һайн байгаа гэжэ ханаха байнаб. Тэрэһэлэн, томо ажахынуудһаа гадна хубийн хамһабариин ажахынуудые, хубийн предпрятинуудые гүрэнэй

талаһаа дэмжэлгэдэ анхарал хандуулха хэрэгтэй. Тиигэбэл, мал ажал дүүрэн хүсэндөө хүгжэхэ аргатай даа.

Мухар-Шэбэрэй аймагта һүүлэй жэлнүүдтэ мяханай мал үсхэбэрилдэг ажахынууд олон болонхой. Жэшээлхэдэ, һутайн ажахыда 2206 толгой, "Мухоршибирь" гэнэн хизарлагдамал харюусалгатай бүлгэмдэ—536, "Түгнэ" гэнэн ажахыда 417 толгой һайн үүлтэрэй мяханай мал хараана.

Малай үбэлжэлгэ нэрлэгдэһэн аймагта яһала гарза хоролтогуйгөөр үнгэргэгдэжэ байнхай. Аймагай хүдөө ажахын управленидэ болоод бэшэ ажахынуудта ороһото, тиихэдэ тэжээлэй ургамалнуудые хэды шэнээн талмайда тарихаб гэжэ бодомжолон хараалжа байна. Юуб гэжэдэ, түл түрээс абажа, малай хүрэг олошорхо ха юм. Тиимэһээ үбһэ тэжээлээр адууһа малайнгаа хүрэг дутаахагүйн тула мүнөөһөө энэн тухай бодолгынь хэжэ хэрэгтэй ха юм. Энэ жэлдэ тус аймагаар һайн үүлтэрэй мал худалдан абаха, шэнэ техникээр ажахынуудые хангаха бодомжо баһал хэгдэнэ.

Аймагай дүрбэн ажахынууд "Буряад Республикын хүдөө ажахы хөгжөөлгэ" гэнэн тусхай зорилготой программада хабаадана. Федеральна, тиихэдэ республикын бюджетһээ техникэ худалдажа абаха, таряанай ургамалнуудые хамгаалха ажал хүдэлмэридэ гүрэнһөө субсидиин еһоор мүнэ абадаг. Тиимэһээ эдэ болон бусад програмануудта хабаадаха ажахынуудые олон болгохо зорилготойгоор аймагай хүтэлбэрилгэдэ ажал ябуулжа байнхай.

Николай ПОЛОМОШНОВ.

"Земля Мухоршибирская" сониний материалнуудаар Эльвира ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

ТҮБЭДТЭ ТҮБШЭН БАЙДАЛ МАНДУУЛХЫН АША ТУҮАДА

Түбэд арадай сүлөөрэлгын булалгаанай 53 жэлэй ойдо зорюулагдажа, мартын 10-да Эшэдхэгэй Дарамсала хотын Цуглаган гэдэг гол хийдтэ үнгэрхэн хэмжээ ябуулагда Арюун гэгээн Далай лама болон хэдэн мянгаад түбэд зон хабаадаба.

Түбэд ороной харида үлдүүлхэн засаг захиргаанай түрүү сайд (калон трипа) Лобсан Сэнгэ Түбэд гүрэнэй туг үргэжэ, Түбэд гүрэнэй Гимн эздэлбэ. Удаань Түбэд ороной эрхэ сүлөөгэй түлөө ами наһаяа үргэһэн олон мянган хүнүүдэй дурасхаалые сугларагшад ёһолон хүндэлбэ.

Тэрэл үдэрын Геше Джампа Тинлэйн, Москвадахи Түбэд соёл, мэдээсэлэй түбэй дарга Наванг Рабгьял гэгшын хабаадалгатайгаар Москвагай Богдо Зонхобын Бурхан шажанай түбтэ түбэд арадтай ханалаа нэгдэлгын ёһолол үнгэрбэ. Пүүлэй үедэ хитад сагданарһаа гэмэлтгэжэ хосорһон, өөһдөө бээ патаажа нүгшэһэн олон түбэдүүдэй хайн түрэлөө олохын түлөө хүзэгшэд уншалга бүтээл хэжэ, Бадма Самбаавын, Арьяа-Баалын, Ногоон Дара Эхын тарнинуудые дабтаба, үдэрэй тэн хахадһаа үдшэ хүртээр масаг барива.

Геше Джампа Тинлэйн уряагаар мүн лэ мартын 10-да Улаан-Үдын «Ногоон Дара Эх» бүлгэмэй гэшүүд 101-дхи кварталдахи дуган соогоо Түбэд арадтай ханалаа нэгдэлгын ёһололдо хамтаран оролсожо, үдэрэй масаг барив, Түбэд арадай эрхэ сүлөөгэй түлөө ами наһаяа үргэһэн хүнүүдэй хайн түрэлөө олохын, Түбэд орондо амгалан байдалай мандахын түлөө энэ үдэрэй уншалга бүтээлэй буяниие зорюулба.

Geshe. ru

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Ногоон Дара Эх» бүлгэмдэ болоһон бүтээлэй үедэ.

ҮНДЭР ТҮРЭЛТЭ ЕШЕ ЛОДОЙ РИМБҮҮШЭ БАГШЫМНАЙ ТҮРЭНЭН ҮДЭР

Буряад орондо ажаһуудаг мүргэлшэд, хүзэгтэн Малаан хадын оройдо мүндрэлхэн "Римбүүшын дасанда" сугларжа, гэгээн түрэлтэ Еше Лодой Римбүүшэ багшяа түрэнэн үдэрөөрнэ амаршалбади.

- Мүнөөдэр багшамнай 70 наһатай болобо, - гэжэ Геше лхарамба Тензин лама соносо. 1943 ондо багшамнай Түбэд орондо түрэнэн байна. Зүүн зүгэй литын ёһоор нэгэ жэл нэмэдэг гэшэ аабзади.

Гурбан наһатай ябахадань, Ело Римбүүшэ багша түрэлөө нэлгэжэ, түрэбэ гэжэ тодорюулагдаһан байна. Зургаа наһатайдаа буддын шажанай хургуулида үгтөө. Арбан нэгэтэйдэнь Дрепунг Гоман дасанда байлгжа, буддын шажанай гүн ухаа шудалжа эхилээ.

1959 ондо Хитадай Түбэд орондо добтолходонь, Инди гүрэн ошожо, тэндээ эрдэм хургуулиа үргэлжэлүүлээ. Гэгээн түрэлтэ XIV дугаар Далай ламаһаа лама багшанарай дээдын нахилда хүртөөд, 1972 ондо Бенарес хотын буддын шажанай университетэй оюутан боложо, тэрэнээ алтан медальтай дүүргэһэн. 1979 ондо Еше Лодой Римбүүшэ геше-лхарамба гэгээн санаар хамгаалжа, буддын шажанай эгээ дээдын нэрэ зэргэдэ хүртөө. 1993 ондо Буддын шажантанай урилгаар Буряад орон морилһон түүхэтэй. Энэл сагнаа Ивалгын дасанда хувааруудые хургажа, ерээдүйн эрдэмтэ ламанарые бэлдэжэ эхилээ даа.

Түбэд ламын морилһые мэдэхэдээ, арад зомнай, хүзэгшэд элдэб асуудалаар хандажа эхилээ. Олон нютагуудаар ябажа,

уншалга – мүргэл бүтээжэ, обоо тахилганда хабаадажа, ехэ субаргануудые арамнайла байдагынь ехэ баясамаар даа. Нёдондо Ага нютагаар морилжо, Алханын нангин тахилтай хада уулада мүргэжэ, аглаг хайхан Ага нютагай хүзэгтэниие ехээр баярлуулһан байна.

Буддын шажанай хургаалые дэлгэрүүлхэ, арад зондоо ойлгуулха гэгээн хүсэлтэйгээр Римбүүшэ багша Улаан-Үдэдэмнай аргагүй хайхан дасан бодхоогоол даа.

Энэ дасанай нээлгэдэ Улаан-Үдын мэр Геннадий Айдаев амаршалгын үгэдөө иигэжэ хэлээ нэн:

- Римбүүшэ багша өөрын тусхай мэдэлээр энэ газар шэлэжэ олоо. Үндэр хадын оройһоо Улаан-Үдыемнай хаража, арюудхажа, аршалжа байха хүсэлтэй, холын харасатай бодол түрүүлжэ, энэ газар шэлэжэ абаа ха, – гээ нэн. Энэнь тон зүб болоно. Мүнөө болотор барилга үргэлжэлһөөр лэ зандаа. Дасаниие тойроод 4 сагаан гэр, 8 субарга, 2 ехэ гурбан дабхар үндэртэй барилга-субарга, кафе "Кайлас", 4 тамгатай буддын шажанай ехэ хонхо, гоё хайхан хүрдэнүүд, гороо хэхэ харгы, нюдэ баярлуулма сэсэг тариха талмайханууд гэхэ мэтэ барилганууд олон.

Римбүүшэ багшын 70 наһанайн баярта аргагүй олон зон сугларжа, сэдхэлэй хайхан үгэнүүд хэлэгдээ. "Арьяа баала" бүлгэмэй ударидагша В.М. Габагуева, багшын туһалагша А.А. Лубсанов, Яруунын Ульдэргэ нютагнаа хүзэгшэд, ша-

бинарын сэдхэлэй хайхан үгэнүүдые хэлээ.

Шабинарай зүгһөө мүнгэн бэлэг, 160 кг шэгнүүртэй, 15 метр утатай, сэсэг набшаар гоёогдон амаршалгын үгэ бэшэһэн торт бэлэглээ. Римбүүшэ багша баярай үгэ хэлэжэ, энэ торт арюудһаа.

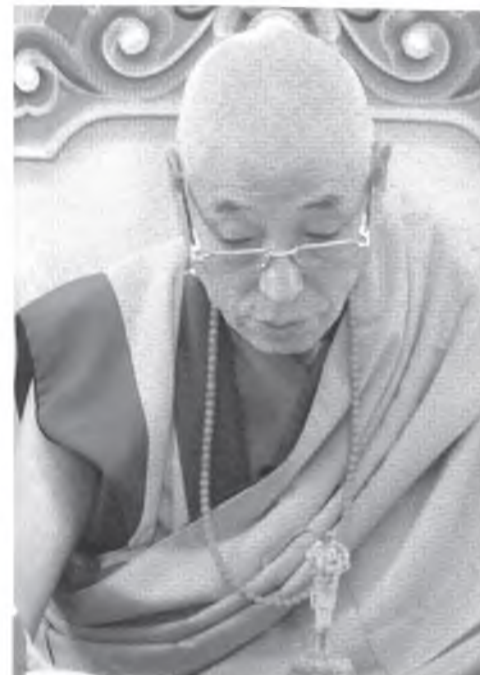
Буряад зоной жама ёһоор Римбүүшэ багшынгаа 70 наһатай болоһон ушараар баясан, сэдхэлэй оёорһоо мүндрэлхэн мүрнүүдые зорюулнаб:

**Аяар холын Түбэд оронһоо
Алдарта бурхадай
хургаал дэлгэрүүлхээ
Ашата буянгай хүсөөр,
Аба эжымнай буянгаар
Амгалан Буряадтамнай
морилоолта.**

**Далай багшын мэргэн
сурталые
Дэлгэн мандаа ойлгуулхаа
Олон жэлэй туршада
Оролдон манаа гэрэлтүүлнэт.**

**Үндэр хадын оройдо
Үлзы хайхан дасан барижа,
Үргэн буряад арадые
Үргэжэ байналта буянгаараа.**

**Арьяа Баалын зүрхэн тарниие
Амасан, баясан
дабтагшадай зүгһөө
Амаршалнабди Танаа
үнэн зүрхэнһөө**

Алдарта үдэрөөртнай!

**Үндэр түрэлтэ багшамнай!
Үбшэн зоболон үзэнгүй
Үшөөл олон жэлнүүдтэ
Урма зориг мандуулыт!**

**Ута наһа наһалжа,
Улад зоной оройн шэмэг
боложо,
Улаан нарые олон жэлдэ
Угтан, баясан ябахатнай
болтогой!**

**Дарима ХАШИТОВА,
"Арьяа Баала" бүлгэмэй зүгһөө.**

"Минии Сагаан нара" гэгээн конкурсын дүнгүүд

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай сонсоһон "Минии Сагаан нара" гэгээн конкурсын дүнгүүд согсологдобо. Бүхыдөө 17 автор ажалаа эльгээгээ, мартын 2 болотор ороһон материалнуудые гэгээдээ хэблээбди. Болзорой үнгэрхэн хойно редакцида ороһон ажалнууд конкурсын гуримай ёһоор хараада абтаагүй, гэгэшье гэгээдээ хэблэгдэхэ гээд найдуулаа.

Жюриин шийдхэбэрээр иимэ ажалнууд эрхим гэжэ нэрлэгдээ:
I һуури – Цырен-Дондок Зандраевай "Бадма убгэнэй Сагалганай хэшээлнүүд" гэгээн очерк (мартын 16-най дугаар).

II һуури – Ц. Ванчин. Сагай хүрдэн эрьсэ (мартын 7-ной дугаар).

III һуури – Намжалма Цыбикова. Сагаан харамни (мартын 23-най дугаар), Долгор-Сүрэн Ешиева. Сагалган (мартын 23-най дугаар).

Гурбадахи һуурида гараһан хоёр хургуулин хурагшад болохотой шүлэгүүдые эльгээжэ, бидэниие баясуулаа.

Конкурсдо илагшадые мартын 23-да, үглөөнэй 10 сагта "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанда уринабди.

**Туйна САМБЯЛОВА,
редактор.**

Табан хушуун мал

**ШУЛУУТАЙ ГАЗАРТА
БУУСАА ТАБИ,
ШОНОТОЙ ГАЗАРТА МАЛАА ҮСХЭ**

Буряад арадай аман үгэ тон мэргэн гээд мэдээ нэбди. Эгээл тиймэһээ зэрлиг шоношье байгаалин эрьесэдэ хэрэгтэй амитан болоно бшуу. Нүүлэй сагта шононуудай олошорһон тухай гомдолнууд хүдөөгөөрхинһөө дуулдана. Шалтагааниень бэдэрээд яахамнайб, гэбэшье бии. Шухала нэгыень хэлэбэл, шононуудай эдидэг ан гүрөөлэй үсөөрхэдэнь, гуринха шононууд хүнэй байдаг тосхон болон нууринууд руу хүлөө табиха баатай болоно. Тийхэдэ гэрэй амитадые амтархан, хоол бэдэрһэн шононууд добтолго хэнэ.

адуу малай хэе гуринха шононуудай эдихын тулада малай үхэхэд руу абаашажа орхихо. Малые, мүн хүниешье янза бүриин үбшэ хабшанһаа нэргылхын тула мяхан соонь эм хээд орхиходо болохо байна.

Харин халдабарита, аймшагтай үбшөөр үбдэжэ үхэнэн малай хэе заабол найнаар галдаха хэрэгтэй. Эдэ бүгэдые ветеринарна эмшэнэй хиналта доро хэзэ хэрэгтэй.

Гахай, тахья үсхэбэрлгэ, газар элдүүрилгэ, аяншалга болон бусад манай байгаалида таарадаггүй гаргашалга хэнгүй, бүхы мүнгээ талын адуу мал, ойн ан гүрөөл олошоруулгада – оршон байгаа байгаалия аршалалгын хэрэгтэ шэглүүлхэ байгаабди. Тийгэжэл олзо оршотой болохо, байгаалия аршан хамгаалха аргатайбди. Манай оршон байгаалин жама ёно тиймэ бшуу!

Булад насаранай.

Яагаад үлэнхэ шононуудые үсөөлхэб? Эдэе хоолгүй үлээбэлнай, бэе бэеэ хюдажа эхилхэнэ эли. Энэ болбол гансашье шононуудта хабаатай бэшэ. Ушар тиймэһээ хүн гээшэ гансашье хүрэг шононууды мэдэл дороо абаха бэшэ, мүн хонидыешье эзэмдэхэ хүсэлтэй. Шононуудые үсөөлхэ хэрэг урагшатай болгохын тула, хюдахаар бэлэн зондо нэн түрүүн мүнгэ алта үгэхэбди гээд найдуулха хэрэгтэй. Жэшэнь, нэгэ толгойн түлөө зуун мянган түүхэриг үгэхэбди гэжэ сонсохоо хаатнай, үглөөдэртөө үлэнхэ шононууд үгырхэ тээшээ хараха.

Хоёрдохи аргань гэбэл, үхэнэн

«А» гээ хадам багахан «б» хэрэгтэй болошобо. Канадада нэгэ гектар газарһаа зарим фермернүүд хэды зуун центнер орооһо абана гээшэдэм олонхи зон этигээгүй ёһотой. Үнэхөөрөөшье, тэндэхи фермернүүдшье, газарыншье нэгэ шэгтээ бэшэ, улариныньше нэгэ зангаараа байдаггүй ха юм даа. Тийбэ ябашье, гүрэнэй бүхы таряашадай ургаса дунда зэргээр нэгэ га газарһаа 29-30 центнер болодог. Манай гүрэндэ нүүлэй жэлнүүдтэ – 14-20. Зарим фермернүүднэй 100 центнертэ дүтэлжэ байна, 300-шье абадаг болохобди гэдэг таряашад бии. Тэдэнэй ханамжа иимэ.

2900-2700 жэлэй саана Тигр Евфрат мүнэнүүдэй хоорондо Шумернүүдэй баян гүрэн байһан гэжэ мэдээжэ. Археологудай олоһон шабар номууд соо уншахада, тэндэ эшмээн, шэниисэ тарихадаа нэгэ гектар газарһаа (мүнөөнэй хэмжээндэ оруулаад тоолоходо) 250 центнер, ургасатай жэлнүүдтэ 300 центнер орооһо абадаг байһан. Тэрэ сагта трактор, комбайн, плуг, элдэб үтэгжүүлгэ, манайхидал адли эрдэм шэнжэлэл үгы хааб даа. Дулааниншье дулаан орон юм бээ, тийбэшье ганса энээнһээ болоогүй байха, эрдэмтэй, техникэтэй, элшэ хүсэтэй XXI зуун жэлдэ хууһан бидэ юундэ тэрэ мунхаг үсын таряашадаа доройтохо болообди гэжэ манай гүрэнэй зарим фермернүүд бодомжолжо эхилээ. Бидэ өөһэдөө газараа хохидууһанбди, 300 центнер, дээшэшье абаха арга шадалтайбди гэжэ биологийн эрдэмтэд, хубидаа шэнжэлдэг фермернүүд хэлэнэ.

Бодомжын гол түлэбье тобшоор хэлэхэдэ иимэ: сая мянган жэлнүүдэй туршада байгаалин тогтооһон гурмаар ажахыгаа эрхилхэ ёһотойбди; газары гүнзгыгөөр (10-15 см) хахалжа урбуулхагүй, хахалаашье хаа, урбуулангүй, тон гүйхэнөөр (5 см) нэгсэрүүлхэ,

үгышье хаа, огто хахалхагүй; минеральна, химическэ үтэгжүүлгэнүүдһээ, пестицидүүдһээ сүм арсаха. Газарай хүрһэн соо түмэн хорхой шумуулнууд (үтэ, хорхой, бактеринүүд, микромөөгөнүүд г.м.) байдаг гэнэ, нэгэ гектар хара газарта хамтадаа 20 тонно «амиды амитад» байрладаг, үдэр хүнигүй таһалгаряагүй газарые үтэгжүүлдэг юм ха. Тиймэлээ таряанай газар дээрэ нимгээн голоомо, шэбхэ гэхэ мэтэ хаяшын юумэнүүдые дэбдижэ үгэхэдэ тэдэнэ «мэрээд», үжөөгөөд, гумус болгодог гэхэ. Зарим фермернүүд улаан хорхойнуудые тусхайта тэжээгээд, пооли дээгүүрээ сасадаг болоо.

Дэлхэй бүхы юумээрээ холбоотой, нэгэнэйн үгы болоо хаа, нүгөөдэнэ хосороод, эсэстэй байгаали хооһоржо эхилдэг. Буряад заншалаар хэлэхэдэ, байгаалин юумэн бүхэн эзэтэй, өөрын ухаатай. Намартаа модонһоо унаһан набша намаанууд, борбоосгойнууд буйраад, үйрөөд, үтөөд, өөрын үтэгжүүлгэ боложо үгэнэ. Хорхой сохонууд болон ургамалай үндэнэ эшэнүүд газарай хүрһэнэй агаараар амилхын тула тон нариихан нүхэнүүдые хэжэ үгэдэг юм байна. Байгаалин ургамал амитад хоёртой холбоонууд олон, угаа удхатай, нүлөөтэй.

Зүгөөр хүдөөгэй зоной хэдышье оролдоо хаа, гүрэнэй оролсоогүйдэ ашаг болохогүй, нюургүй дэлгүүртэ найдасагүй. Ажалша таряашан, фермер бүхэнтэй гүрэн хэлсээ баталха ёһотой. Тийгэжэ бүхы хуряанан, ургууһан, абаһан орооһыешни, мяхыешни, нооһыешни, һуеышни, хартаабыешни, үндэгыешни уридшалан хэлсэһэн хатуу сэнгээр заатагүй худалдажа абахаб, байгаалин аюулай, ган гасуурай болоо хаа, шамда бүхы гаргашыеш түлэхэб гэжэ гүрэн тангариглаха зэргэтэй. Оролдожо ургууһан, тэжээһэн юумээе һайн сэнгээр худалдаха аргагүй хаа, фермер хэзээдэшье өөдөлхэ үндыхэгүй ха юм.

Басаа Валера.

**БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ
2012 оной мартын 11-16**

1. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ А.М. ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной мартын 5-һаа 7 хүрэтэр дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)

11.03. 9.00 Арадай Хуралай бага танхим

2. Арадай Хуралай 2012 оной мартын 5-һаа 7 хүрэтэр үнгэргэгдэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

3. Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

4. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

5. Арадай Хуралай 2012 оной мартын 11-һээ 16 хүрэтэр түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)

6. 2012 оной мартын 5-һаа 7 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)

7. 2012 оной мартын 5-һаа 7 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной мартын 5-һаа 7 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тусхай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова)

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной мартын 11-һээ 16 болотор түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай

11.03 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудалнууд

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАТ АРАДАЙ ХУРАЛАЙ БЮДЖЕДЭЙ, НАЛОГУУДАЙ БОЛОН ФИНАНСЫН ТАЛААР ХОРООН (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЭ Ц.Д.Э.ДОРЖИЕВ)

Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерациин хуули ёһонуудаар Россиин Федерациин субъектнүүдэй мэдэлдэ үгтэнэн налогууд болон татабаринуудые Буряад Республикада гуримшуулха зарим тэды асуудалнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

14-03 10.00 каб. 235

Буряад Республикын Арадай Хуралай экономика политика, байгаалин нөөсөнүүдые хэрэглэлгын болон оршон тойронхия хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай (инновационно ажал ябуулдаг субъектнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ асуудалнуудаар)

13.03 14.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын дэбисхэртэ модо тушаан абалгын пунктнуудай ажал ябуулгые эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

14.03 14.00 каб. 203

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын гүрэнэй эрхэтэнэй албан тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

16.03 15.00 каб.323

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада захиргаанай талаһаа хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

12.03 11.00 каб.323

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатай статус тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

14.03 11.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:
"Эд хэрэглэгшэдэй эрхэнүүдые хамгаалха тухай" Россиин Федерациин Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" №13204-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай

13.03 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада хүдөө ажахын страховани хүгжөөлгын хараа түсэбүүд тухай" гэнэн темээр "дүхэриг шэрээ" үнгэргэлгэдэ бэлдэхэ тухай

15.03 10.00 каб. 119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин долоодохи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд

13.03 10.00 каб. 218

ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

А.С. Коренев – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо
12.03.13 14.00 – 17.00 каб.326
В.А. Павлов – Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хорооний түрүүлэгшэ
15.03 14.00 - 17.00 каб. 119

Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын найндэртэ зорюулагдаа

туар шэмэглэнэ гэжэ онсолон тэмдэглэхээр. "Благодарю" гэһэн дуу гүйсэдхэнэйнгээ удаа 33 розо сэсэгүүдэй баглаа фортепиано дээрэ дэмжэжэ байһан, бэлиг талаангыень хүгжөөһэн, ехэ үргэһэн багшадаа, концертмейстер, Россиин арадай артистка Дарима Лхасарановна Линховоиндо барйба. Эхэ шэнги энхэржэ, үргэжэ, дэмжэжэ байһан тухайнь ду-

танилсуулба. 8 хүүгэдэй нэгэн байһан Мүнхзул багаһаа хүгжэм дуунда дуратай байжа, Хэжэнгэ тоонтотой Дашима Дандарова багшын ("Буряад үнэнэймнай" "Буряадай түрүү хүнүүд - 2011" конкурсын лауреат) хүтэлбэри доро нуража, Улаан-Баатарай Искусствын академи дүүргэһэн юм. Н. Мүнхзул багшынгаа заабаряар Улаан-Үдэ ерэжэ, сууга хурган

болгобо. Хөөрхэн Эрдэнбат, Батэрдэнэ хүбүүдын фортепиано дээрэ "Пусть всегда будет солнце" гэһэн дуунай хүгжэм наадажа, халуун альга ташалгаар угтагдаба. "Инагай захяа" дуу, "Шамдаа" гэһэн вальс бэрхээр дуулаһан, "Аяны шубууд" гэһэн монгол дуугаар концер-тээ түгэсхэнэ оперно театрай баян арга боломжонуудтай солистые Монголоой генераль-

АРАДАЙ АРТИСТ АЛДАРТАЙ БОЛОБО

(Н. Мүнхзулын түрүүшын авторска концертһээ тэмдэглэлнүүд)

Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй театрай артист, найхан хоолойтой дуушан, Монголһоо ерэнэй удаа 8 жэл соо уран бэлигээ эндэ хурсадхаһан Намхайн Мүнхзул Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын үдэрье угтуулан, "Я тебе весь мир подарю..." гэһэн анха түрүүшынгээ авторска концерт түрэл болоһон театрайнгаа тайзан дээрэ үндэр хэмжэндэ үнгэргэһэн байна.

Залаар дүүрэн сугларһан тоогүй олон харагдайнгаа, шагнагдайнгаа зүрхэ сэдхэл уяруулаһан, "хайлуулаһан" бэлигтэй монгол дуушан дуунууды аргагүй гоёор гүйсэдхэн, тайзанайнь ара талада найхан эхэнэрнүүдэй, эхэ зоной баяр, жаргал, гуниг харуулаһан фотослайднууд бүхы дуунуудыень удхалан харуулаһан, шэмэглэнэ байха юм. Республикын соёлой министр Т.Г. Цыбиков тайзан дээрэ уригдажа, бүхы зоной, илангаа эхэнэрнүүдэй эгээл дуратай артистые хани халуунаар амаршалжа, "Буряад Республикын арадай артист" гэһэн үндэр нэрэ зэргэтэй

болоһон тухайнь үнэмшэлгэ эндэ сугларагдай халуун альга ташалган доро барюулаба, тэмдэгынь зүүлгэбэ, зохёохы амжалта хүсэбэ. Алдар сууга поэт Намжил Нимбуевай ород шүлэгүүдтэй тааралдуулаһан дуунууд концертын түрүүшын хубида эдэлһэн байна.

С. Есенинэй үгэнүүд дээрэ бэшгэдэһэн "Ты жива еще, моя старушка", эхэ тухай романсууд, "А у нас во дворе", "Три года ты мне снилась" гэһэн мэдээжэ дуунууд халуунаар үдэшгэдөө. Илангаа СССР-эй арадай артист Муслим Магомаевай олондо найшаагдадаг дуунууд адлихан хоолойгоор дууладаг Н. Мүнхзулын репер-

лаан үгэнүүдые арадай артист хэлэбэ, талархалаа мэдүүлэн таалаба. "Мелодия любви", "Лебединая верность" гэһэн сууга дуунуудынь "браво" гэһэн хашхараагаар угтагдаа. "Дарите женщинам цветы" гэһэн дуугаа гоёор гүйсэдхэжэ, зал соогуур тухалагдаһа ябажа, эхэнэр бүхэндэ розо сэсэг бэлэглэнэ, булгание баясуулаһан байха юм. Жаргалаар билтарһан зүрхөөрөө "Я тебе весь мир подарю..." гэһэн дуугаа зал соо нуулан Туяа хани нүхэртөө зорюулаа.

Харин концертын хоёрдохы хубиёе "Байгал" гэһэн дуу, хатарай мэргэжэлтэ театрай Ч. Павловай нэрэмжэтэ буряад арадай инструментүүдэй оркестрэй хүгжэмшэд (дирижёрны Жаргал Токтонов) дэмжэжэ, концертые шадамар бэрхээр хүтэлбэрилжэ байһан мэдээжэ дикторнүүд Арина Родионова, Даша-Доржо Болотов дуушанай баян намтартайнь

хүмүүжүүлэгшэ, багша Д.Л. Линховоиноой шаби болоод, Улаан-Үдын оперно театрай "одон" болоһон байха юм. Энхэргэн сэдхэлтэй эжидээ зорюулаһан Чойдогой "Мини эжы", С. Манжигеевэй "Эжымни!" гэһэн дуунуудые дуулажа, шагнагдаһадые бахархуула. Ч. Павловай "Сэлэнгын баруугаар", Ю. Ирдынеевэй "Дуугаа дуулыш, Янжима" гэһэн огсом аялгатай дуунуудые гоёор гүйсэдхөө. Дууша нүхэдынь - Монголоой ниислэл Улаан-Баатарһаа ерэнэ Дашдамбын Арюунбаатар, баһал Сагаан нарада республикынгаа арадай артистка болоһон Бэлигма Ринчинова гэгшэд найхан дуунуудаа бэлэглээ, бүхы дэлхэйгээр мэдээжэ болоһон, "хүн-оркестр" гүүлэдэг Б. Баттүвшин ехэ дэмжээ.

1999 ондо Монголо турбазада танилсаһан Туяа нүхэртөө "Амрагай хэшэг", олоной мэдэхэ "Гайхмаараа" гэһэн дуунуудые Мартын 8-най бэлэг

на консул, господин Жавзма, республикын Пенсионно жасын түрүүлэгшэ Е.К. Ханхалаев гэгшэд аргагүй дулааханаар амаршалаа, авторска концертыень үндэрөөр сэгнээ. Монгол ороноо, түрэл болоһон Буряадаа холуур суурхуулжа байһан, Москвада коллективтээ түлөөлһэн, тоосоһон ехэ ерээдүйтэй солист, зохидхон шарайтай, найхан сэдхэлтэй Н. Мүнхзулда ("Үнэнэймнай" гимн гоёор гүйсэдхэн) зохёохы амжалта, зоригжол хүсэл, зол жаргал, зоноо шэнэ дуунуудаараа, оперно репертуараараа баясуулжа, жаргуулжа байхыень хүсэе, республикын арадай артист гэһэн үндэр нэрэ зэргэтэй болоһоорнь "үнэнэйхидэйнгээ" зүгһөө хани халуунаар амаршалай!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: концертын үедэ.

Положение о проведении конкурса

«Буряадай түрүү хүнүүд» - «Лучшие люди Бурятии»

I. Общие положения

1. Организатор конкурса Государственное унитарное предприятие «Издательский дом «Буряад үнэн»».

2. Цели конкурса:

А) выявление и поощрение жителей, а также выходцев из Республики Бурятия, проживающих на территории других субъектов Российской Федерации и в иностранных государствах, внесших существенный вклад в развитие региона, общества, получивших широкое публичное признание, добившихся больших успехов в различных сферах деятельности человека, внесших неоспоримый вклад в повышение значимости нравственных и моральных ценностей в обществе;

Б) сохранение и развитие бурятского языка и литературы;

В) побуждение к творческой деятельности широкого круга читателей;

Г) пропаганда нравственных, патриотических и семейных ценностей.

3. Для целей настоящего Положения используются следующие понятия:

- Участник конкурса – человек, номинирующийся на победу в одной из номинаций конкурса, о котором написана творческая работа и подана в оргкомитет.

- Автор – лицо, непосредственно написавшее творческую работу об участнике конкурса.

II. Организация и порядок проведения конкурса

1. Для проведения конкурса создается жюри, состоящее из редакторов и журналистов изданий ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн», и оргкомитет, состоящий из сотрудников ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн»».

2. Конкурс проводится по пяти номинациям:

«**Баатар мэргэн**» - мужчина, добившийся заметных успехов в своем роде деятельности, внесший заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

«**Гуа сэсэн хатан**» - женщина, добившаяся заметных успехов в своем роде деятельности, внесшая заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

«**Сагаан үбгэн**» - мужчина старше 50 лет, имеющий большой авторитет в обществе, заслуживший всеобщее признание как общественный деятель, внесший большой вклад в улучшение благополучия родного народа, повышения значимости общечеловеческих ценностей.

«**Аласай холбоон**» - уроженцы Республики Бурятия, проживающие за пределами ее территории, внесшие заметный вклад в поднятие престижа Республики Бурятия на внутригосударственной и международной арене.

«**Аламжа Мэргэн Арюун Гоохон хоер**» - мужчина и женщина, находя-

щиеся в браке и являющиеся образцами семейного благополучия, взаимной поддержки и воспитания детей.

3. Конкурс проводится в три тура:

1 тур – с марта по май 2012 г.

2 тур – с июня по август 2012 г.

3 тур – с сентября по ноябрь 2012 г.

По итогам каждого тура определяются победители в каждой номинации.

4. Победители награждаются дипломами и памятными призами.

5. Авторы лучших творческих работ также награждаются дипломами и призами. Их творческие работы публикуются в сборнике «Лучшие люди Бурятии».

6. Церемония награждения победителей конкурса будет проведена 21 декабря 2012 года.

III. Порядок участия в конкурсе

1. Выдвижение участников конкурса производится всеми желающими, владеющими бурятским языком.

2. Для участия в конкурсе необходимо направить в адрес оргкомитета:

А) заявку на участие, где указывается фамилия, имя, отчество участника конкурса и автора творческой работы, место работы, учебы участника и автора, контактная информация (номера телефонов, адрес электронной почты);

Б) творческую работу об участнике конкурса, выполненную на бурятском языке и рассказывающую непосредственно об участнике и о его достижениях (-ях), благодаря которому (-ым) он может быть признан победителем конкурса;

В) фотографию участника конкурса размером не менее 6х9.

IV. Требования к оформлению работ

1. Тексты работ выполняются на бурятском языке и направляются в электронном варианте в формате Документ Word (.doc) в адрес редакции газеты «Буряад үнэн».

2. Требования к оформлению работы: объем не более двух печатных страниц, шрифт 14 пт.

3. Обязательно предоставление фотографии участника конкурса размером не менее 6х9, либо в электронном варианте в формате JPEG.

V. Определение победителей и подведение итогов конкурса

1. Подведение итогов конкурса и определение победителей производит жюри.

2. Критериями при определении победителей выступают:

А) значимость и уникальность достижений участника, публичное признание среди окружающих.

Б) творческий, оригинальный подход к выполнению работы об участнике конкурса, уровень мастерства владения бурятским языком.

VI. Заключительные положения

1. Церемония награждения победителей конкурса проводится в торжественной обстановке 21 декабря 2012 года. Конкретное место проведения церемонии будет сообщаться в изданиях ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн»».

Уласхоорондын Эхэнэрнүүдэй хайндэрөөр

БАГША

1958 ондо опер болон баледэй театрта унгэрэн БМАССР-эй искусствын болон соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй I съезддэ партиин обкомой секретарь А.У. Хахалов элдхэл соогоо Барханай арадай театрые магтажа, театрай режиссёр Р.Е.Ешовто «БМАССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ» гэнэн үнэмшэлгэ барюулба.

Тус театрта 40 жэл таһалгаряагүй Будажаб Дмитриевна БУДАЕВА эхэнэрнүүдэй гол рольнуудые ялас гэмээр гүйсэдхэжэ, зоной сэдхэл булядаг гэн.

Москвада арадай театрнуудай харалгада Ч.Гениновэй «Соёлмаа, Баташулуун» зүжэгтэ Эрхэтэ хаанай Хархидай хатанай ролиие үндэр хэмжэндэ гүйсэдхэжэ, Москвагай мэргэжэлтэдхэ үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн гэжэ искусствын эрдэмэй доктор В.Ц.Найдакова «Буряад үнэндэ» 1967 ондо онсо тэмдэглэһэн юм.

Буряадай АССР-эй габьяата багша Будажаб Дмитриевна СССР, РСФСР, БМАССР-тэ мэдээжэ Николай Дамдинов, Солбон Ангабаев, Дондог Очиров ба бэшэше бэрхэ олон хүнүүдые хурганан нэрэ солотой. Ехэ хүбүүнийн Сергей Дмитриевич хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, «Бэлиг» хэблэлэй генеральна директорээр амжалтатай ажаллана. хаяхан, Сагаалганда, үхибүүд, аша зээнэрын хүгшэн эжыгээ 90 наһанайн ойн баярые дулаан дүхэриг соо сугларжа тэмдэглээ.

Хүйтэн уларилтай нотагта 90 наһатайшуул үсөөн. Будажаб Дмитриевна, танаа Эхэнэрнүүдэй хайндэрөөр амаршалаад, амар амгалан, жаргалтай ажаһуухыетнай хүсэнэб!

ФЕЛЬДШЕР

Дэнсэма Сынгеевна ГАРМАЕВА Улаан-Үдын медицинскэ училищи дүүргэһээр, бүхы наһаараа Баянголой больницада ажаллажа, амаралтада гараа.

Хүдөөдэ эмшэдэй ажал бэлэн бэшэ. Үбэлэй янгинама хүйтэншые, нажарай аадар борооншые байг, морёоршые, ябагаршые үбшэнтэниие аргалха

нангин уялгаяа хайнаар дүүргээ. Дүй дүршэлтэй Александра Кондратьевна Бубееватай олон жэлдэ сугтаа ажаллаһан. Дэнсэма Сынгеевна зоной дунда хүндэтэй гэжэ мүнөө 85 наһатай фронтовик, СССР-эй соёлой отличник, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Шагдар Маланович Бадмаев хөөрэнэ.

Бата-Мүнхэ Цыренович, Дэнсэма Сынгеевна табан үхибүүдые дээдын хургуули дүүргүүлжэ, ажабайдалай үргэн харгыда гаргаа. Ехэ хүбүүн Андрей – врач, Москвада гэр бүлөөрөө ажаһууна. Мүн тиэхэдэ Майя басаганиинь экономист, Лариса басаганиинь Новосибирскэ мединститут, Пермиин фармакадеми дүүргээд, баһал врачаар Москвада ажаллана. Людмила Баргажанда налогово инспекцидэ ажаллана, Алексей хүбүүнийн - Баргажанай федеральна казначействэдэ. Бултадаа гэр бүлэтэйнүүд, шадмар бэрхээр ажаллана, аба эжынгээ, нютагайнгаа нэрые суурхуулна.

Дэнсэма Сынгеевна үндэр наһатай болобошые, үхэр малаа адуулһаар Баянголдоо ажаһууна. Гаража ерэхэн Сагаалгангаар, Эхэнэрнүүдэй хайндэрөөр амаршалаад, хүбүүдэйнгээ дунда, аша зээнэрэйнгээ дунда элүүр энхэ, сэдхэл дүүрэн ажаһуухыетнай үрэнэб!

НААЛИШАН

Хүшэгээрэй фермын наалишад колхоз, совхоздоо үнээн бүхэнһөө ехээр һү наахаһаа гадна, үнээн бүхэнһөө түл абадаг амжалтатай бэлэй.

1954 онһоо 1991 он болотор фермэдэ ахалагша наалишанаар Елизавета Тугутовна ЭРДЫНИЕВА ажаллаһан. Фермэдэ буханууд тобир тарганаар адуулагдаг тула үсөөхэн үнээд һубайрдаг гэн. Фермын 12 наалишад жэлһээ жэлдэ сабшаландаа наг шэбхэ гаргажа, толгой бүхэндэ 20-25 центнер хайн шанартай үбһэн хүртэдэг, үгы гэбэл, наалишан бүхэндэ хоёр сомоо хүртэхэ. Даажа абанан сомоогоо һайса гэшхэхэ, сомоогойнгоо нюрга тэгшэлдэг заншал тогтоһон. Наалишан бүхэнэй һайшаалтай хэрэгые Елизавета Тугутовна эрхилдэг байгаа.

Аймагай партийна конференцидэ оло дахин делегадаар хунгагдаһан, нютагай сомоной Советэй депутат ябахадаа, олониитын ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадаха. Тэхэлэн Гулгенович, Елизавета Тугутовна гурбан үхибүүдтэй: Олег – фермер, Володя – хэлхээ холбошон, Валентина – наймаашан мэргэжэлтэйнүүд, булта нютагтаа амжалтатай ажалланад.

Мүнөө Елизавета Тугутовна үндэр наһатай болобошые, хүбүүдэйнгээ, аша зээнэрэйнгээ дунда хүндэтэй, тухатай ябана. Хабарай хайхан үдэрөөр амаршалаад, үндэр наһа, буянтай, бурхантай ябахыетнай хүсэнэб!

Владимир БАТОРОВ.

АЛАД СААГУУР ЗЭДЭЛЭГ АЯЛГА НАЙХАН ДУУМНАЙ!

Байгуулагдаһаар 20 жэлэйнгээ ойдозорюулжа, «Ариг Ус» телекомпани буряад дуу гүйсэдхэгшэдэй «Мүнгэн сэргэ» гэнэн теле-мүрысөө үнгэргэхэнь. Тэрэнь манай республикаһаа гадна, Монголд, Үбэр-Монголд харуулагдаха. Аялга дуугаа зэдэлүүлжэ, алдар нэрээ алад саагуур нэрлүүлхэ тус арга боломжо ашаглаха гэнэн олон дуушад мүрысөөнэй шэлэн абалгын шатада хабаадаба. Мүншые эгээл эрхим гээд тодорһон хэдэн хүнийн Улаан-Баатар хотодо ерэхэ зун үнгэрхэ Монгол үндэһэтэнэй дуунай ехэ нааданда Буряад ороноо түлөөлхэ эрхэдэ хүртэхэ юм ха.

– Илалта туйлаһан зон Монгол ошохо гэжэ дуулахадаа, заатагүй хабаадахаб гээд лэ ерээб, – гэжэ Хурамхаанай аймаг түлөөлһэн залуу дуушан Дугарма Цыренова хөөрэнэ.

Нээрээшые, мүнөө дээрэ Монголой соёл урлал, илангаяа эстрада хурдан хүжэлтэ туйлажа байһаниинь мэдэжэ. Тиимэһээ манай эндэхи дуушад тишээ нюдөө табин байдагыныншые нюуса бэшэ. Гадна «Мүнгэн сэргэ» мүрысөөнэй ашаар Буряадайманай бэлигтэн гансаш Монголой бэшэ, үшөө Үбэр-Монголой, Хальмагай, Тувагай – нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, дэлхэйн монгол туургатанай түрүү түлөөлэгшэдтэй дүршлөөрөө андалдаха, һайниен халажа абаха, үнгэрхэдөө, өөһэдыгөө танюулха аргатай болоно ха юм. Энэнь лэ эгээл сэнтэй гэжэ һанагдана.

«Мүнгэн сэргэ» мүрысөөнэй шэлэн абалгада Захааминай, Ахын, Ивалгын, Хэжэн-

гын, Баргажанай, Хурамхаанай, Бэшүүрэй, Яруунын, Сэлэнгын, Загарайн аймагуудай, мүн Улаан-Үдэ хотын түлөөлэгшэд хабаадаһан байна. Эгээл үндэр наһатайнь – 73-тай, харин эгээл эдирхэниинь – һаял 7-той болоһон. Тэдэнэй дунда хүдөө ажахыдашые, түмэр харгыдашые хүдэлдэг хүнүүд, мүн хүүгэдэй сэсэрлигтэ ябадаг, дунда болон дээдэшые хургуулида һурадаг залуушуул, наһанайнгаа амаралтада гараһан ахамашые үеын зон бии.

Жюриин гэшүүдэй тэмдэглэһээр, хүдөөһөө ерэхэн үбгэд хүгшэд, мүн БГУ-да болон ВСГУТУ-да һуража байһан оюутад ехээр баясуулаа. Дуунай мэргэжэл огто шудалаагүй аад, байгаалиһаа үгтэһэн бэлигэйнгээ ашаар тэдэнэр соёлой академидэ гү, али хүгжэмэй училищида тусгаар һуралсал гаража байһан залуушуултай нэгэ зэргэдэ, заримдаа үлүүгээршые дуулажа байна гээд, жюри онсолбо.

«Мүнгэн сэргэ» мүрысөөн үнэндөө Монгол үндэһэтэнэй дуунай ехэ нааданай шэлэн абалгын шата болоно. 2012 оной зун Улаанбаатарта болохо ехэ нааданда бэлэдхэл эршэмтэйгээр ябуулагдажа байнхай. Монголой 21 аймагта шэлэн абалга үнгэрөө. Дүн хамтадаа 300 гаран дуушад тэрээндэ хабаадажа, бэлиг талаангаа гэршэлээ гээд, энэ фестиваль эмхидхэгшэд – Монголой Үндэһэн телевидениин хүдэлмэрилэгшэд дуулгана.

Буряадай дуушад Монгол үндэһэтэнэй дуунай ехэ нааданда анха удаа хабаадана бэшэ. Түрүүшынхией 2010 ондо Улаан-Баатар хотодо болоходонь, «Ариг Ус» телекомпаниин дэмжэлгээр Буряадай 10 дуушад тишээ ошохо, яһала хайн дүнгүүдые туйлаа бэлэй: «Урагшаа» бүлгэм лауреат, мүн Тимур Болотов Сэсэгма Дондокова хоёр дипломантууд болоо гэн.

Харин Улаан-Үдэдэ болохо «Мүнгэн сэргэ» мүрысөөндэ – Монгол үндэһэтэнэй дуунай ехэ нааданай шэлэн абалгада Монголой Үндэһэн телевидениин сэтгүүлшэд хабаадаха, жюриин бүридэлдэ Монголой соёл урлалай мэдээжэ түлөөлэгшэд ажаллаха юм ха. «Мүнгэн сэргэдэ» хабаадагшад хоёр бүлэгтэ хубаржа мүрысэхэ. Тиэхэдэ нэгэ бүлэгтэнь – арадай дуу, нүгөөдэдэнь – хэн нэгэнэй зохёһон дуу гүйсэдхэгшэд орохо болоно. Бүлэг бүхэндэнь түрүүшын һуурида гараһан дуушаниие мэргэ-

жэлтэ жюри элирүүлхэ. Харин Гран-при шанда хүртэхэ хүниие Буряадай засаг түрын, соёл урлалай, тамирай болон бусад һалбарийн түлөөлэгшэдһөө бүридэһэн олониитын жюри хунгаха ёһотой. Илалта туйлаһан дуушанда «Ариг Ус» телекомпаниин зүгһөө мүнгэн шан, үнэтэ бэлэгүүд барюулагдана ааб даа. Харин онсолхо зүйл гэхэдэ, эгээл эрхим дуушанда мүрысөөнэй һүлдэ тэмдэг –

морин хуурай статуеткэ сэбэр мүнгөөр шудхагдажа байнхай гээд, эмхидхэгшэд мэдүүлнэ.

Мартын 19-20-до Буряад драмын театрай тайзан дээрэ үнгэрхэ «Мүнгэн сэргэ» мүрысөөндэ Буряад ороной түлөөлэгшэдһөө гадна, Агын болон Усть-Ордагай бэлигтэн хабаадалсаха. Энэ тэрэ асуудалай гарал, 21-64-40 гэнэн номероор лаблажа болоно.

Д.БОЛОТОВ.

Үндэһэн соёлойнгоо урда габьяа ехэтэй

Буряад арадай дуунуудай алтан гургалдай гэжэ суурхаһан дуушан Буда-Ханда ДАШИЕВАГАЙ гүйсэдхэнэн дуунуудые шагнаагүй хүн үсөөхэн лэ байгаа еһотой. Нариихан аад, хонгёохон аялгаараа бүхы зоной сэдхэлэй хүбшэргэй хүмэрюулэн, хүлгөөжэрхихэ хүсэ шадалтай бшуу.

Буда-Ханда Тарбаевнагай дуулаһан «Утахан Ононой эрьедэ», «Арбаадхан сэргэдэ», «Айлшалуулаарай», «Хададаа модониинь» гэжэ болон бусад дуунуудыен бэшэ хүнэй хэды гоёор дуулабашье, юундэб даа нэгэл дутуу, ондоо шэнгээр ханагдадаг.Энэнь хадаа бэлигтэй дуушанай дабтагдашагүй онсо шарай үшөө дахин гэршэлнэл хаш. Наяхан Сагаалганаар золгохоёо болон Эхэнэрнүүдэй Уласхоорондын һайндэртэ дашарамдуулан, арадай дуунуудай алтан гургалдай Буда-Ханда Тарбаевна Дашиеватай уулзажа хөөрэлдэнэн байнабди.

АРАДАЙ ДУУНУУДАЙ АЛТАН ГУРГАЛДАЙ

Композитор Жигжит Батуев, Буда-Ханда Дашиева

- Буда-Ханда Тарбаевна! Та олон уншагшадта өөр тухайгаа хөөржэ үгыт. Ямар нютагта мүнделэн түржэ, ямар газарта хүлөө шоройдоһон хүн гэшэбта?

- Би хадаа түүхэ домогто Онон голой эрьедэ оршодог улир мойһото Гүнэй нютагта түрэнэн хүм. Нютагайнага эхин шатын хургуулида һураад, хүршэ нютаг һүдэнтэн 7 жэлэй хургуули дүүргэд, Ага тосхондо 8-дахи классай һүүлээр Улаан-Үдын хүгжэмэй хургуулида ороһон байнаб. Намтай суг хамта Ким Базарсадаев, Найдан Дамиранов болон бусад һурадаг байгаа. Багшамнай Вера Дашиевна Лыгденова-Линховаина хэн. Гурбадахи курсда һуража байхадамни, намайе "Байгал" ансамблиин хоорто 1-дэхи сопрано нарин хоолойгоор дуулахыемни урихадань, ажаллажа эхилээ хэм.

- Тание Агын гү, али Яруунын гэжэ байжа хүн хэлсэдэг...Тэрэ ямар удхатайб?

- Үнэхөөрөөшье, агынхид намай Агын, яруунынхид баһал өөрынгөө нютагай гэдэг. Яруунын аймагай Эгэтын-

Адаг гэжэ нютаг наһанаймни нүхэрэй тоонто юм. Нютагтаа нүхэрни ахалагша агрономоор ажаллахадань, тэндэ түбхинөө бэлэйбди. Хоёр үхибүүднэй тэндэ түрөө хэн. Зүгөөр гэнтын аюулһаа нүхэрни хосоржо, нэгэ хэды жэл нютагтань ажаллаад, һөөргөө Улаан-Үдээ бусажа, филармонидо хүдэлөө хэм. Удаань Ярууная бусажа, аймагай соёлой таһагта агитбригада ударидажэ, 20 гаран жэлэй туршада хүдэлөө хэмби. Тэрэ сагта Коммунист партиин, засаг түрын шэглэлээр хүн зоной идеологи, хараа бодол нэгэ мүрөөр хүмүүжүүлхэ, хургаха, лекци уншаха, концерт наада табиха, илангаяа хүдөөгэй арад зоние гэгээрүүлхэ гэнэн зорилго табигдадаг байгаа. Хүдөө малшадаар манаадхаа татаад, 7 хоногой туршада ажалладаг бэлэйбди.

- Буда-Ханда Тарбаевна! Эдир залуухан наһандаа «Байгал» ансамблиин солисткаар хүдэлжэ ябаһан тухайгаа тодорхойгоор хөөржэ үгыт.

- Тиихэдэ хоорой артисткаар бүхы Советскэ Союзаар тойрон 5-6 нарын туршада

гастрольдо гарадаг байгаабди. Улаан-Үдын түмэр харгын эмхилээ нэгэ вагон арендэ абажа, бүхы хубсаһа хунараа, хүгжэмтэ зэмсэгүүдээ ашаад ябадаг хэмди. Харин зүн болоходонь, Буряад ороной хүдөө нютагуудаар, Агын болон Усть-Ордагай тойрогуудаар концерт-наадаа дэлгэжэ ябагша бэлэйбди. "Байгал" ансамбланда хүдэлхээ ошоходомни, Вера Дашиевна багшамни табиха дурагүй хэн. хургуулияа саашан дүүргэжэ, оперно дуушан болохош гэжэ хургадаг байгаа. Харин би залуу ябаһандаа, газар дайда үзэжэ, дуу дуулаад, гастрольдо ябажа, еһотойл артистка болохоёо ехэтэ яараһан байгааб. Намтай суг Дугаржаб Дашиев, Даши-Дондок Базаров болон бусад хүдэлдэг хэн. Хоорой артистка байгаад, удаань вокальна бүлэгэй солисткаар хүдэлжэ эхилээб. Хүгжэмгүйгөөр хоорой аккомпанемент доро аккомпеллэ ород, буряад хэлэнүүд дээрэ дууладаг хэм.

- Дуу дуулаха гэшэ байгаалин бэлэглэнэн баялиг ха юм даа. Танай дууша зохёохы зам хаанаһаа эхитэйб?

- Балшар бага наһанһаа дуу хүгжэмдэ дуратай хэм. Тэрэ сагта арадай дуу дууладаг зон ехэ олон хэн. Хүн бүхэн дуу дуулажа шададаг хэн гэхээр. Еохор наадан ехэ дэлгэрэнги байгаа. Тиигэжэ хара баһаһаа эдэ дуунуудые мүнөө болотороо дуулажал ябанаб. Манай дирижер - уран һайханай талаар хүтэлбэрилэгшэ Чингис Павловай ударидалга доро аранжировко оркестртэ хэгдэдэг байһан. Буряадай радиокomiteдтэ 20 жэл болоод лэ дуунууд һөөргөн шэнээр буулгагдадаг юм. Хэрбээ тэрэ саг соо буулгажа шэнээр бэшээгүй һаань, хуушан дуунууд һаладаг гэжэ хэлэе. Жэшэнь, Дашидондог Жалсараевай «Бууралхан Сагаан Саяамнай» гэжэ дуу Москвада дуулаа хэм. Тэрэ дуумни дахин бэшэгдэнгүй хосорһон байна. Тиигэжэ ехэ олон дуунуудни үгы болоо.

- Харамтай байна... Та ехэ олон дуунуудые гүйсэдхэнэн гэшэбтэ. Теэд ямар дуу дуулаха дуратай хэмта?

- Арадай дуунууд хадаа булта тон адлиханаар ханагдадаг. Буряад араднай сэдхэлдээ абаһан юумээ аялга дуугаар гаргажа, бүхы байдалай үйлэ хэрэгүүдые байгаалин аялга абаагаар ирагуу һайханаар дамжуулжа шададаг гэшэ. Мүн тиихэдэ манай тэрэ үеын хүгжэмшэд Бау Ямпиловай, Жигжит Батуевай, Чингис Павловай зохёоһон дуунуудые ходол дууладаг байгааб.

- Буда-Ханда Тарбаевна! Танай ханахад, энэ дэлхэй дээрэ эхэнэрэй үүргэ юун гэшэб?

- Хадамууд гэшэ ехэ хада шэнги найдамтай гэжэ урданай зон хэлэдэг хэн. Наһанаймни нүхэрэй наһа барахада, хадамуудни намайгаа ехэтэ дүнгэжэ, хамһалсажа, сүлөөгүй ажалдаа ябахадамни, үхибүүдыемни харалсажа, ходол намайгаа ойлгожо байгаал даа. Би энэндэн ехэтэ баясажа, сэдхэлдээ мэдэржэ ябадагби. Эсэггүй оройдоол 4-тэйхэн үлэшэнэн хүбүүмни мүнөө МЧС-эй полковник, харин басагамни Красноярскын мединститут дүүргэжэ,

дээдэ шатын эмшэлэгшэ болонхой. Би мүнөө аша, зээнэрэ харалсан, үхибүүдэйнгээ бэлэглэнэн болбосон түхэлэй гэртэ ан бунхан ажаһуунаб. Мүн тиихэдэ аша басагамни намдаа жаахан хөөрхэн гүшые бэлэглээ. Энэл даа эхэнэрэй үүргэ, минии ойлгосор.

- Та бурханай үршөөлөөр, байгаалин бэлэглэнэн, түрэлхидэйнэй дамжуулан дууша бэлиг шадабарияа бүрин эдлэхэ жаргалтайл хүн гэшэбтэ. Зүгөөр ажабайдалаа дахин шэнээр эхилбэл, ямар харгы шэлэхэ байгаа гэшэбта?

- Хүнэй наһан ехэ ута гэжэ зарим хэлсэхэ. Харин үндэр наһатай болохо бүри хүн гэшэ үшөөл удаан ажаһууһайб даа, хүн зон жаргалтай, дайн дажар үгы. Сэлмэг сарюун байдалтай хүн түрэлтэн удаан жаргалтай байһай даа гэжэ ханахаш. Юуб гэхэдэ, би ганса дуу дуулаха бэшэ, харин үшөө сэдхэл татамар номуудые бэшэхэ уран зохёолшон гү, али үзэмжэ гоё һайхан зураг зуража шадаха баян бэлигтэй уран зураашашье байгаа һаа, ямар гоё байгааб, гэжэ сэдхэлдээ ханажа байдагби.

- Үнэхөөрөөшье, тан шэнги хүн хэдэн бэлиг шадабаритайл байха зэргэтэй. Дулааханаар танда атаархамаар байна. Буда-Ханда Тарбаевна! Танай эгээл дуратай эдэн ямар бэ гэжэ асуужа болохо гү?

- Бага балшар наһандаа тараг, айрһа, ааруул, үрмэ эдижэл үндыһэн гэшэ аабзабди. Тэрэнээ мүнөөшье болотороо алдаагүй, аарсаяа халаажа уужа байха эгээл дуратайб.

Бүхы уншагшадые Сагаан нараар амаршалнаб! Энхэ элүүр байдалтай, зол жаргалтай ябыт даа! Үглөө бүри нара хаража, үдэр бүри үрээлэй һайхан үгэнүүдые шагнажа ябагты.

- Баярлаа. Тэсэмгэйгээр асуудалнуудтамнай харюу үгэнэндэтнай баярые хүргэнэб!

Цырегма САМПИЛОВА хөөрэлдэбэ.

Нютагай домогуудһаа хоёр ном бүридхэнэн Ким БУДАЕВАЙ 80 наһанай ойдо

БЭШЭХЭЛ ШУНАЛТАЙ НҮХЭРНИ

Хэм бэ, Ким Батомункуевич Будаев... Нариихан һужаагай тэг дунда, наруули үндэр эгсэ хадын энгэртэ 1932 оной мартын 4-дэ мүндэгэрхэн юртэмсэдэ мүндэлхэн намтартай.

Иигээд лэ үндэр наһата үдэр, хоногой тэнсүүри эрьесые обёорношьегүй хэбэртэй. Сагаан һарамнай морилжо, сагаимнай эрьесэ юртэмсын жама ёһоор ерээдүйн шэнэ хуудаһа нэхэбэл даа!

Үндэһэн арадайнгаа хүгжэмэй үнэтэ баялиг нангинаар сахижа, шудалжа, түүхэдэ орохо дуунуудые түүрээдэг, бэшэдэг һайб! Теэд... арга шадалнай эды-тэдыхэн болонхой,— гээд, гуша гаран дуунай автор һанаһанаа нюунгүй хэлэбэ. Тиин юушьеб шэбшэжэ һуутараа: —Хэлэһэнэ бүтээһэндэ тоолодог ангуушан хоһон, бүтээһэнэ эрхимдэ тоолодог дархан хоһон гэгшэ бэлэй гү? — урдын сэсэн шог үгүүлэл дурдаад, Ким Батомункуевич бэшэжэ һууһан ноото дээрээ тонгойбо.

Орбонтын хүндыдэ байрлаһан геологуудай участок тээшэ харгылдаг байһан хадаа Дүшэ Сагаан гэшэ юун бэ, ши, Чимит-Цырен, мэдэнэ ёһотойш — гэнэншүүгээр, мэхэтэйхэнээр урдимни танил үгэ хаяжа һуутараа, өөрөө тайлбари үгэбэ. —Дүшэ Сагаан гэшэ Саяан үндэр уулануудай эгээн урда захань болоно гэшэ ха. Урдань хада үргэл мүргэлэй нангин шүтөөнэй газар байһан. Хүнды хүхэ хүбшэ руу хүн амитан ябадаггүй. Үрхэн Сагаан

эндэ бэлшэдэг юм гэлсэгшэ. Эгсэ үндэр хярын оройһоо алын дээрэшни байһандал Зэдэ, Юрөөгэй, Монголой хаданууд сэнхирлэн харагдадаг. Хангал үнэрөөр тунһан хангай зайдан дайда одоол эндэ! — гэхэ зуураа, Ким Батомункуевич яжа түрүүшынхэ агнаһан тухайгаа эльгэ хатан зугаалба...

Бугын һээр булга шаама хүдэр хүдхэ наһандаа хүн юунһэшье тунхаридаггүй, омог дорюун ябадаг гэшэ. Ташар нютагай хүбүүн табан жэлэй туршада Эхэ орондоо сэрэгшэ-нэй, эрын, эрхэтэнэй албанай үүргэ гүйсэд дүүргэе. * * *

Будаевтан гэр бүлөөрөө хонишон гү, үгышье һаа, авто-хүлэг жолоодоно гү, Ким Батомункуевич бэтирэн хотирһон Бэрхэ-Дабанһаа эхилээд, Талын Булаг хүрэтэр яһалашье тоһоо бурьюулаа даа... Гол ажалайнгаа хажуугаар миний магтаһан герой комсомолой эхин эмхине толгойһон юм. Муушье хүдэлөөгүй даа."Ким Будаев үүсхэл ехэтэй үнэн шударгы нүхэр һэн. Тэрэ нотагтаа комсомолой ажалье һэргээһэн юм, — гэжэ Ташарай хүдөөгэй библиотекеые даагша байһан /мүнөө аймагай соёлой управление хүтэлбэрилэгшэ/ Ц.Г.Базаржапова һонирхоһон асуудалдамни харюусахадаа, тобшоһон тайлбари үгэбэ.

Арюун замай худалай сохисо үргэлжэлһөөр. Павел, Сергей, Игорь — бэе хүсэһэн бажагар хүбүүдын, юрист мэргэжэлтэй Оюна басаган эхэ,

Ким Батомункуевич, Людмила Очировна Будаевтан

эсэгээ үргэлсэжэ, тухашарха сагань шадаха зэргээрэ туһалдаг байха юм. Зэндэмэнийһээ үлүү һанагдаха 8 зээнэр, 5 гушанар таабай тэбгийн тангил эрхэ үринэр юм. Ким Будаев "Эхэ нотаг Юрөөдөө", "Уужамхан Юрөөгэй угсаата зон" гэнэн хоёр туужа гаргаад, гурбадахи ном дээрээ хүдэлжэ тухагүй. Сэрэг дайнай шэрүүн хүрөөтэ жэлнүүдые тэсэжэ, туйлажа гараһан минии усын хүнүүд зоригго мохоогүй, сэбэр һайхан һанаа сэдхэжэ ябадаг... Һураһан юумэ һураар татуулдаггүй гэдэгтэл, урдын эдэбхитэй агитатор уласхоорондын байдалаар һонирходог, сэдхэлэйн хүбшэргэе дайраһан зүйлнүүдые хажуужа абадаг юм. һүүлэй үедэ Буда-

евтан Гусиноозерск хотодо түбхинэн һуурижанхай. Тэдэнэй гэр бүлын данса соо Ким Батомункуевич Людмила Очировна хоёрой эрхим ажалайн гэршэ болохо олон тоото Амаршалгын бэшэүүд, Хүндэлэлэй грамотанууд ябталаатай байдаг.

Баргажан нотагай басаган Людмила Очировна Ташарай хүбүүнтэй анхан танилсажа, эды үе саг соо энх мэндэ, жаргалаа эдлэн ажаһууна. Гараһан Луу жэлдэ гай гарзагүй, элүүр энхэ, зориг шадалаа нэмээжэ, урма абыас түгэлдэр, урагшаа эрмэлзэн зүдхэхэтнай болтогой!

Чимит-Цырен САНЖИЕВ, журналист.

(Үргэлжэлэл. Эхинийн августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябриин 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябриин 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январийн 12-ой, 19-эй, 26-ай, февральин 2-ой, 9-эй, 16-ай, 23-ай, мартын 1-эй, 7-ой дугаарнуудта).

Баһа бурханай һургаалье хүн бүхэн өөр өөрынгөө нүгэл - буянай хубяар ойлгохо: зариман ехээр сошордохо, зариман дураа гутаха, айха, зариман баяртайгаар хүхижэ, зүбшөөжэ шагнаха, нүгөөдүүл өөрынгөө бодомжолдог олон тоото асуудалнуудта харюу абаха г.м.

** Это одно из необходимых условий принятия Закона (учения Будды). В сутрах жизнь человеческая сравнивается с алмазом, что указывает на то, как трудно получить возможность родиться человеком.*

Более важным является как правильно прожить жизнь, чтобы не растратить попусту каждый ее миг, потому что он ограничен во времени. Как жаль, что мы этого не понимаем и встречаем час смерти с нулевым багажом добродетели и с горькой обидой на себя, что не нашлось ни одного дня во всей нашей длинной жизни для поднятия своего духовного потенциала на ступеньках круга сансары.

Поэтому очень важно иметь условия для совершения благодеяний, которые опять же зависят от нашей кармы. В первую очередь необходимо родиться в добродетельной семье, затем важно встретить Учителя - гуру, друзей и единомышленников, знакомых, родственников, которые всячески помогали, поддерживали бы тебя в твоём благом

деле. Большинство людей совершают греховные поступки из-за неведения, незнания (санск. авидья). Те люди, кто находится близко к пути Будды благодаря добрым корням, посаженным в предыдущих рождениях, обязательно услышат Учение, а те же, кто далек от пути Будды, сколько бы раз рядом не проповедали, ничего не услышат и ничего не будут знать. Поэтому учителям необходимо скорее разъяснять Учение, а ученикам - скорее его услышать. Здесь важно подчеркнуть, что Учение Будды воспринимается слушателями неодинаково - каждый постигает в соответствии со своими возможностями: одни с удивлением, другие со страхом, третьи с радостью и вельем; одни обретали почву под ногами, а для других разрешались сомнения.

Угэлигэ, үргэл - буянтай хэрэг. Угэлигэ хэһэн хүн үгэлигын эзэн гэжэ нэрэтэй юм.

Унзад - хуралай үедэ ямар ном ямар аялгаар уншаха гэжэ һайн мэдэхын тула, эхи татан хурал хүтэлдэг лама. Тэрэ түрэлхийн бүдүүн хоолойтой, дууша хүн байгаа һаа, бүри һайн. Унзад байхын тула сээжээр рабсал, догшид мэдэхэ, ехэ ламрим шудалһан байха ёһотой юм.

** Это заповеда при чтении книг на молебнах. Унзатом избирается лама, наизусть знающий рапсал и докшиты, из большого ламрима изучивший часть о низших и средних разрядах людей, хорошо зна-*

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

ющий тональности и обладающий сильным красивым голосом.

Угэлигэ - энэ үгэ «үргэл» гэжэ үгэтэй адли удхатай. Ламанарта, дасанай жасада мүнгөөр гү, али эдэе хоолоор тэдхэмжэ үзүүлхые хэлэнэ. Энэ буянтай хэрэг. Угэлигэ хэһэн хүн үгэлигын эзэн гэжэ нэрэтэй юм.

**Это пожертвование ламам или в казну дацана. Пожертвование может быть сделано деньгами, продуктами или строительными и другими необходимыми материалами, например, при строительстве храма, ступ и т.д. Угэлигын эзэн - это хозяин подаяния, милостынедатель.*

Үйлын үри - дэлхэйдэ түрэхэн хүн бүхэнэй хуби заяан үйлын үриин хэмжээнһээ сэхэ дулдыдажа үнгэрдэг гэшэ. Хүнэй ямаршье үйлэ хэрэг хэхэдэнь, тэрээнһээ үрэ гарадаг. һайн ябадалһаа һайн үрэ, муу ябадалһаа муу үрэ гарана. Эртэдэ хэһэн хэрэг ябадалайнгаа дүн эдлэжэ, энэ наһандаа ябанабди. Харин хойто наһандаа мүнөө, бодото байдалдаа хэжэ, бүтээжэ байһанһаан дулдыдажа, тэрээнһээ гээ аша үрэ үзэхэбди. Үйлын үри гэшэ нэгэ хэдэн саг соо болбосордог гэжэ. Зарим хүн ханадаг: муу юумэ хэһэн хүн тэрэ дороо нүгэлөө амасаха ёһотой гэжэ. Тэрэшье нэгэ

Хүнэй хэһэн хэрэг ябадал бүхэн харюутай байдаг.

раха байнаш», - гэбэ ха. Тэрэ хүн зурхайшын хэлэһые мартадаггүй, ходо һанажа ябадаг байгаа. Болзоотой үдэрэйнгөө хүржэ ерэхэдэ, ноён зарсанартаа: «Үхэрнүүдэе холо газар абаашажа харюулагты, мүнөөдэр манай газрагуур нэгэшье үхэр ябаха ёһогүй», - гэбэ. Өөрөө гэртээ ороод, үүдээ шэбхэдээд: «Юугээ хэлэһэн зурхайшан бэ? Би мүнөөдэр газашье гарахагүйли», - гэжэ хэлээд, орон дээрээ гараад хэбтэжэ байтарынь, шэхэниинь ехээр зохолбо ха. Тиихэдэнь бээдэе ходо абаад ябадаг мүнгэн оһортой шэхэ-нэйнгээ холхибшо гаргажа, шэхээ сээрлэхынгээ тэндэ шэхээ сүмэ хаджа үхэшһэн юм гэдэг. Туд болоходо, шэхэниинь холхибшо үхэрэй эбэрээр хэгдэһэн байшаба. Энэ үнэн болоһон ушар юм гэжэ хэлсэгшэ бэлэй. (Үйлын үри тухай «һаарамба» гэжэ үгэдэ харатты).

Любовь НАМЖИЛОН. (Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Понедельник, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'УТРО РОССИИ', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ЕФРОСИНЯ. ТАЕЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО НИКОЛАЯ БАСКОВА', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ВСЯ БУРЯТИЯ', 'БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'МАКБЕТ', 'ПОЕДИНОК СО СМЕРТЬЮ', 'ОСТРОВА', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ПРОГРАММА 7', 'ЧУЖИЕ ТАЙНЫ', 'ВАШЕ ПРАВО', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СОНИК ИКС', 'ЧАРОДЕЙКИ', 'СКУБИ И СКРЕППИ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СТРОЙБАТЯ', 'НТВ УТРОМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СЕЙЧАС', 'УТРО НА 5', 'УБОЙНАЯ СИЛА', etc.

Вторник, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'УТРО РОССИИ', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ХОЗЯЙКА МОЕЙ СУДЬБЫ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ЕФРОСИНЯ. ТАЕЖНАЯ ЛЮБОВЬ', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ПЕРРИ МЭЙСОН', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'МАКБЕТ', 'ПОЕДИНОК СО СМЕРТЬЮ'

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'МАКБЕТ', 'ПОЕДИНОК СО СМЕРТЬЮ', 'ОСТРОВА', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СОНИК ИКС', 'ЧАРОДЕЙКИ', 'СКУБИ И СКРЕППИ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ИНФОМАНИЯ', 'ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ ПРОГРАММА', 'СТРОЙБАТЯ'

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'НТВ УТРОМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СЕЙЧАС', 'УТРО НА 5', 'УБОЙНАЯ СИЛА', etc.

Среда, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СЕРДЦЕ МАРИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'УТРО РОССИИ', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ИСТОРИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС', 'ВЕСТИ + ПРОФИЛАКТИКА', 'КУЛЬТУРА', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ВСЕ НАОБОРОТ', 'ДНЕВНИК БОЛЬШОЙ КОШКИ', 'ПЯТОЕ ИЗМЕРЕНИЕ', etc.

Буряадай эрдэмэй алтан гуламта

МОСКВАДА БГУ ҺАЙШААГДАА

Иимэ ушар урид тохёолдоогүй байгаа. Анх түрүүшынхид Буряадта, Росси соо дээдэ һургуули (вуз) – университет ниислэл хото ерэжэ, эгээл һайн үрэ дүнгүүдэ харуулба гэшэ. Орёо хүндэ проектнүүдые эндэ хамгаалаа бэшэ, харин бэлиг талаангаа, ажалша зангаа гэршэлбэ бшуу. Энэ үе саһаа Буряад орон, Сагаал-

ган хадаа Буряадай гүрэнэй университедые москвгай-хидта һануулха байха гэжэ һанагдана. РАН-ай "Академический" гэнэн Ехэ концертнэ зал соо Ленинскэ проспект дээрэ феввалиин 24-дэ ехэ хүхюутэй, хүлгөөтэй, баяраар халима байдал тогтоогдоо.

АМАРАЛТЫН ОРОНДО РЕПЕТИЦИНУУД

Байгша ондо БГУ 80 жэлэйнгээ ой тэмдэглэнэ. Январь соо Оперо болон баледэй театр соо һайндэрэй концерт, бусад хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдээ. Зүгөөр гол үйлэ хэрэгүүд Москвагай Сагаалгантай холбоотой байгаа. БГУ-гай үдэрнүүдтэ университетэй презентаци болоо, концерт дээрэнэ "Аядон" гэнэн дуунай бүлэг, "Байгалай долгинууд" гэнэн оюутадай арадай ансамбль, балына хатарай студи хабаадаа.

- Үглөөнэй 9-һөө үдэшэ болотор репетицинүүдэ үнгэргөөбди. Ехэ һанаата болонобди концертынгээ үрдахаана. Энэ манай ехэ харюусалгатай хэрэг, - гэжэ филфагай журналистикын таһагай 3-дахи курсын оюутан Сэсэг Эрдынеева хөөрэнэ.

2011 ондо 50 жэлэйнгээ оие тэмдэглэнэ "Байгалай долгинууд" олон оронуудта гастрольдо гараһан, нёдондо Европын турта ошоһон байна. БГУ-һаа 120 хүн Москва ерээ. "Академический" зал соо дүүрэн сугларһан зон соо нютагаархиднай, мүн РАН-ай вице-президент, педагогикын эрдэмэй доктор **Виктор Болотов**, Гүрэнэй Дүүмын депутат, "Метрополиин" дарга **Михаил Слипечук**, дуушан **Иосиф Кобзон**, артистка **Ольга Жигмитова**, уран зурааша **Даши Намдаков**, бусад байлсаа. Һайндэрэй баярай байдал тогтооһон

концертые хүтэлбэрилэгшэд – социальна худэлмэриин талаар проректор **Андрей Козулин**, республикын габьяата артистка **Ольга Шарапова** гэгшэдэй хүсэл оролдолгые тэмдэглэхээр.

Айлшадые "Аядон" гэнэн фольклорно бүлэг утгаа, Багшанарай институтдай оюутад өөһэдынгөө хэһэн гарай бэлэгүүдые худалдаа, арадай наадануудые хүүгэдтэй, наһажаал зонтой эмхидхээ. Харин багшанар, эрдэмтэд өөһэдынгөө ажал, хамтын проектнүүдые зүбшэн хэлсэһэн байна. "Таанадые һайндэрөөр амаршалнаб, олон жэлдэ буряад арадые түлөөлхэ гэнэн ехэ үүргэтэйб" гэжэ хэлэһэн Иосиф Кобзон олон дуу, тэрэ тоодо Буряадай гимн гүйсэдхөө. Бэлигтэй оюутадай гүйсэдхэһэн номернууд, тэдэнэй үмдэһэн гоё костюмууд олондо һайшаагдаба. Концертын урда тээ теле-хүүргын дамжуулга эмхидхэгдэжэ, саһата Улаан-Үдэ, үдэшын Москва бэе бээдээ бүри дүтэ болоо.

ЯМАР ҮРЭ ДҮНГҮҮД ТОГТООГДООБ?

БГУ-гай ректор Степан Калмыков "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай журналистда Москва ошоһон тухайгаа хөөрөжэ үгөө.

- **Гол үрэ дүнгүүдтнай ямар гэжэ тоолонобта?**

- Буряадтамнай һайн юумэ олон гэжэ харуулаа. Жэшээнэ, тэрэ то-

одо БГУ-гай һайндэрэй концерт. Өөрынгөө түрэл орон нютагаар омогорхохо бодол түрүүлнэ. Россиин вузуудһаа дутуугүй гол вузуудай нэгэн, тиимэһээ бүхэли түрэл республикагайа түлөөлхэ арга боломжотой байһанаа гэршэлээбди... Тиихэдэ спортивна үрэ дүнгүүд һайн, эрдэмэй талаар шэнжэлгэнүүд олон. 200 шэглэлээр мэргэжэлтэдые бэлдэнэбди, 10 докторско диссертаци хамгаалгын совет бии, хамта дээрээ 10 мянган шахуу оюутан һурана.

- **Үшөө ямар хэмжээ ябуулгануудые БГУ түсэблэнэб?**

- Түсэб тухай хэлэбэл, ойн баярай хэмжээ ябуулганууд февральһаа ок-

тябрь болотор эмхидхэгдэхэ. Һаяар вузай презентаци, концерт, Забайкалийн хизаарай, Эрхүүгэй областиин багшанарай мэргэжэл дээшлүүлгын курсанууд үнгэргэгдэхэ. Шэтэдэ, Эрхүүдэ манай университедые һайн мэдэхэ байха. Һуралсалай шэнэ корпус барилга үргэлжлүүлэгдэхэ, шэнэ хамтын байра, бассейн баригдаха түсэбтэй. Сентябрь һарада гол хэмжээ ябуулганууднай болохо. 2012 оной сентябриин 30-да республика соо университет эмхидхэн байгуулгын үдэр тухай хуулин гараһан үдэр ойн баярнай үнгэргэгдэхэ.

Александр ТАРМАХАНОВ.
Бэлигма ОРБОДОЕВА оршуулба.

АВТОРАЙ фото-зурагууд

САНКТ-ПЕТЕРБУРГЫН ПОЭДТЭЙ УУЛЗАЛГА

Шэнэ номой презентаци

Һаяхан Үндэһэн номой сангай хоёрдохи дабхарта "Эрьен һөөргөө харахадамни..." гэнэн шүлэгүүдэйнгээ анха түрүүшын шэнэ номой презентаци Санкт-Петербургһаа ерэһэн, буряад хэлээ, ёһо заншалаа холын хотодо дэлгэрүүлжэ байдаг Сэсэгма Храмова (Раднаева) үндэр хэмжээндэ үнгэргэжэ, эндэ сугларгашадтай, Хурамхаанай Аргата нютагаархидайнгаа һонирхол татаба.

Суута поэт Гунгаа Чимитовэй, тэрэнэй хани нүхэр Цыпыл Доржиевнагай дэмжэлгээр, Россиин арадай артист Михаил Елбоновой үүсхэлээр шүлэгүүдэ суглуулжа, ном болгоһон автарай зохёохы ажал, бага наһан тухайнь Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, Буряадай арадай поэт М.Р. Чойбонов, БГУ-гай доцент, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат С.Г. Ошоров, республикын Президент болон Прравительствын Захиргаанай хүтэлбэрилэгшын орлогшо О.В.Хышиктуев, республи-

кын арадай поэдүүд – хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Б.С. Дугаров, "Байгал" сэтгүүлэй редактор Г.Х. Базаржапова-Дашеева, "Морин Хуур" сэтгүүлэй редактор Д.Ц. Цыбикова, Үндэһэн номой сангай худэлмэрилэгшэ Р.Г. Батомункуева, мэдээжэ артистнууд Михаил Елбонов, Софья Данзанэ, суг һураһан нүхэдын, нютагаархидын ехэ удхатайгаар хөөрөө, дуунуудаа зорюулаа, шүлэгүүдын уншаа. Түрэл нютаг, хэлэн, эжы, аба, ёһо заншал тухайгаа ехэ һайханаар, гүн

бодолтойгоор хэлэһэн, ородоор, буряадаар шог ёгто шүлэгүүдэ зохидоор уншаһан баян сэдхэлтэй поэдтэ, аяар холо Санкт-Петербургда гэр бүлөөрөө ажаһуужа, ажаллажа байгааһы наа, зүрхэ сэдхэлыемнай зохёохы ажалаараа баяжууһан, баясууһан Сэсэгма Надмитовнада үшөө ехэ амжалта хүсэнэбди, уншагшадтаа саашадаа үшөө олон шүлэгүүдтэйн танилсуулха байхабди гэжэ найдуулнабди.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Дулма БАТОРОВАГАЙ фото

«Алтаргана» - 2012» **хайндэрые угтуулан**

БУРХАН БҮТЭЭХЭ БУЯНТАЙ БЭЛИГТЭН

Хангаловай нэрэмжэтэ түүхын музей соо хүн зон олоороо сугларжа, РЦНТ-гэй (директорынь С.Д.Доржиев) үүсхэлээр эмхидхэгдээн "КОСМОС БЕЛОГО МЕСЯЦА" гэнэн угай бэлигтэй мэргэжэлтэ уран зурааша, модошо дархан, Хэжэнгын аймагай Булаг нютаг тоонтотой Максим Цоктоевич ГОМБОЕВОЙ анха түрүүшын хубиин выставкэ хаража һонирхобо, хужарлаба. Выставкын нээгдэхын урда тээ

найхан хоолойтой солистнууд, "Алтаргана" хайндэрнүүдэй лауреадууд Цыден-Еши Бимбаев, Сэсэгма Дондокова (буряад драмын театрай «Дэнзэ» бүлэг) аргагүй гоёор урданай дуунуудые дуулажа, эндэ сугларагшадые баясуулаа. Илангаяа "Буряад" гэнэн Шэнэхээнэй дуугаараа Цыден-Еши уяруулба: "...бурханда туласа – буян буряад..." гэнэн үгэнүүдынь мастерай зохёохы ажалые гэршэлбэ.

РЦНТ-гэй директор С.Д.Доржиев амаршална

Халуун амаршалга Соёлой министерствын зүгһөө **Л.А. Степанова**, РЦНТ-гэй директор **С.Д. Доржиев**, "Хэжэнгэ" гэнэн нютагаархидай эблэлэй (нэгэдэлэй) зүгһөө бурхан бүтээлгэдэ

габьяатай байһандань шара хадаг дуутайгаар, үрээл үгэнүүдтэйгээр **Г.Н. Гунзынов**, Хабаровскда нүхэсэһэн зонийн зүгһөө бэлэг-дуутайгаар **Х.С. Цыренгармаева**, "Хэжэн-

гын гол" газетын редактор **Е.Ц. Дашидоржина**, бусад түрэлхидын, нүхэдын хүргэбэ, гарай бэлэгүүдые, мүнгэн бэлэгүүдые дамжуулба. Харюугай үгэнүүдые хэлэхэдээ, Л.Гумилёвой гүн ухаата бодолнуудые элирхэйлһэн **М.Ц. Гомбоев** бултаниие выставкэдэ уриба. Бишыхан зал соо дэлгээгдэһэн модоор (ильм, хуша, хуһан, дуб) бүтээгдэһэн гоё үнгэтэй найхан бурхад, гунгарбаа, амитадые харуулһан шатар, уран зурагууд, түмэр дээрэ һиилэһэн бүтээлнүүд гайхуулба, баясуулба.

Хабаровскын багшанарай институтдай уран зурагай – графическа факультет 1972 ондо дүүргэһэн, 30 жэлдэ тэндэ бэлигээ хүгжөөһэн (хүүгэдэй театрта, рекламада, фирмэдэ ажаллаа) Максим Цоктоевич 1997 ондо Буряад ню-

тагаа бусажа, өөрынгоо дуратай ажал хэжэ эхилээ, үргэлжлүүлээ гэжэ энэ выставкын гид-экскурсовод болоһон **С.Д. Эрдынеева** (РЦНТ) хөөрөөд, бүтээл бүхэнийн шэнжэ шанар тухай онсолбо.

Модон дээрэ гоёор һиилэһэн найхан угалзануудтай ханза, пастель шэрэ хэрэглэн зураһан "Бороогой һүүлдэ", "Байгал дээрэ наранай оролго", "Үглөөгүүр" гэнэн гурбалжан зурагуудые (триптих), "Ажабайдалай үндэһэн" гэжэ нэрлэгдэһэн женьшень тухай бүтээл, гурбан хубинаа бүридэһэн модон панно дээрэ Байгалай загаһадые, Баян-Сүмбэр уулын булгадые, бэе бэетээ ниилэһэн эрэ эхэнэр хоёрые анхаралтайгаар харабабди.

1977 ондо лүн абажа, түрэл Чисаанынгаа дасанда бурхан бүтээһэн мастер энэ үзэсхэлэн дээрэ гоё найхан Ногоон Дара эхэ, Сагаан Дара эхэ, Хан гарууды шууу, Будда бурхание харагшадай үзэмжэдэ табинхай байба. 2010 ондо Монголдо болоһон "Алтарганада" нэгэдэхи нуури эзэлжэ, "Сагаан үбгэн", "Байгал" гэнэн модон дээрэ һиилэгдэһэн бүтээлнүүдые, хүрөөтэй, дошхон Дамжан Дорлиг, хэлмэ бариһан Манзашэрэ бурхадые олоной анхаралда таби-

жа, баһал шалгарһан байхажум. Эндэ харуулагдаһан олон гартай, орёо ажалтай Брайшир эхэнэр бурхание Олег Павлов нүхэртээ яаран бүтээжэ, выставкэдээ харуулба. "Нёдондо хамба лама Дамба Аюшеевэй захилаар Ногоон Дара эхые бүтээжэ, Ивалгын дасанда, харин ногоон мори Чисаанын дасанда залаһан байнаб. Цамда зорюулагдаһан орёошор малгай, Калачакрын бурхадые, байгаа-ли хамгаалгын зурагуудые «Алтарганада» бүтээхэ эхэ түсэбтэйб" гэжэ хөөрбэ. Бурхан бүтээхэ буян хэшэгтэй, угай бэлигтэй, урагшаа һанаатай, урма зоригтой Максим Цоктоевичто, талаангыень дэмжэдэг гэр бүлэдэнь, Мэдэгма хани нүхэртэнь, хүүгэдтэнь, ашанартан зохёохы амжалта, золтой хуби заяа, элүүр энхэ, эбтэй зетэй ажаһуудал, эршэтэй ажал хүсэе. "Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ" гэнэн үндэр нэрэ зэргэтэй болохыень эндэ сугларагшадай, нютагаархидайн, искуствада дуратайшуулай зүгһөө үрээе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: выставкын үедэ. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ

Фоторепортаж

“АРАДАЙ АМАН ҮГЫН ГҮН РУУ АЯНШАЛГА”

Үргэн уужам Буряад орон соогурнай Сагаалганда зорюулхан олон хэмжээ ябуулганууд үнгэрһөөр. Тэдэнэй тоодо хаяхан “Арадай аман үгын гүн руу аяншалга” гэнэн буряад арадай онтохонуудыг зүжэглэн табилгын конкурсно республикымнай 15 хургуулинууднаа 128 хурагшад хабаадаба. Буряад арадайнгаа онтохонуудыг зүжэглэн табилгада хабаадахаяа республикымнай Хориин аймагай Д.Д. Жанаевай нэрэмжэтэ нэгэдэхи хургуулин хурагшад, Мухар-Шэбэрэй Хүсөөтын дунда хургуулин хурагшад, Асагадай дунда хургуулин хурагшад багшануудтаяа хабаадаба.

Буряад онтохонуудыг бэрхээр зүжэглэн найруулан табилгашадта Республикымнай хүүхэлдэйн театр Гран –при шан “Алтан одон” гэжэ маска бэлдэбэ. Энэ “Алтан одон” маскын автор - театрай уран зураша Сэсэг Сергеевна Дамбаева.

Республикымнай хүүхэлдэйн театр соо хурагшад, гэртэжин ехэ олоороо суглараа. Тайзан дээрэ буряад арадаймнай онтохонуудыг хурагшад найруулан зүжэглэн табижа, амяа абахаяа болёод, бүлэг бүлэгэйнгөө наадахыг харанд. Хабаадагшад костьюм бэлдэхэлнүүд ехэ, хүгжэм дуугаар шэмэглээтэй онтохонууд бултанай дура татана. Зал соошые байһан үхибүүд онтохондо наадахадаа, нээрээ боложо байһан шэнги, ханаагаа зобоно, хайрлана, энеэлдэнэ. Харагшад нүдөөрөө хаража, шэхээрээ дуулажа, иимэ олон онтохо мэдэхэ болоһондоо хүжюүтэй.

Хотын 35 –дахи хургуулин хурагшад (хүтэлбэрлэгшээн буряад хэлэнэй багшанар Гуляева Долгор Матвеевна, Цыренова Соёлма Валерьевна) буряад арадай “Тэнэг шоно” гэжэ онтохо табижа, конкурсын Гран-при шан “Алтан одон” маска ба 2000 түхэриг шанда хүртэбэ.

Эхин шатын классай хурагшад харуулан зүжэгүүдэй дунда 18-дахи хургуулин хурагшад буряад арадай онтохонуудай удхаар “Алхана” гэжэ зүжэг табижа, нэгэдэхи шатын дипломдо хүртэбэ. Хотын 19-

дэхи хургуулинхид буряад арадай «Миисгэй, тэхэ, хуса гурбан» гэнэн онтохо бэрхээр гүйсэдхэжэ, II шатын дипломдо хүртэбэ (хүтэлбэрлэгшэдын: буряад хэлэнэй багшанар Шарланова Людмила Шагдаровна, Жергалова Оюна Доржиевна, Хайдапова Дарима Цырендашиевна). “Тэнэг шоно” гэжэ буряад арадай онтохо харуулан 32 –дохи хургуулинхид (хүтэлбэрлэгшээн буряад хэлэнэй багша Гомбоева Дулма Жамсаевна) III шатын дипломдо хүртэбэ.

Хориин дунда хургуулин Буряад Республикын габьяата багша Гармаева Ксения Нимаевна ба буряад хэлэнэй багшанарай ударидалга доро урданай зохёолнууд дээрэ үндэлэн зохёожо, “нааюур нама” гэнэн зүжэг, Хүсөөтын хургуулинхидай “Үри нэхэбэри” (хүтэлбэрлэгшэд Бимбаева Галина Григорьевна, Цырендоржиева Оксана Васильевна), Асагадай хургуулинхидай “Сэсэн хүүхэн” (хүтэлбэрлэгшэд буряад хэлэнэй багша Дондокова Оюна Цыбикивна, Ранжурова Надежда Ламажаповна) бэлдээд ерэбэ. Нэрлэгдэгшэ хургуулинуудай зүжэгүүд удхаараашые, найруулгаараашые эрхим гэжэ тоологдожо, олоной найшаалаар тухсай шангуудта, бэлэгүүдтэ хүртэбэ.

Хотын 4 –дэхи хургуулин бэрхэ багша Цыбенова Эржена Баировнагай хурагшад “Тохорюун” гэнэн онтохо харуулжа, I шатын дипломоор

шагнагдаба. “Тэмээнэй туруун” гэнэн онтохондо ородшые, буряадшые үхибүүдэй буряад хэлээр тордиһогүй наадажа, удхыень харуулхадань, II шатын диплом барюулагдаба. (хүтэлбэрлэгшээн - 27-дохи лицейн буряад хэлэнэй багша Дондокова Эржена Эрдынеевна). МАОУ “Лингвистическэ гимназиин” хурагшад “Ангара дүүхэй ба Байгал далай тухай домог” зохидоор найруулан харуулжа, III шатын дипломдо хүртэбэ (хүтэлбэрлэгшэд: Жамбалдагбаева Цыпилма Цыреновна, Гунгарова Сэсэма Бадмаевна).

Улаан-Үдэ хотын буряад хэлэнэй 11 багшанар мүнөө үе сагта таарамжатай методическэ эрхим бэлдэхэлтэйгээ гэршэлжэ, өөһэдынгөө зохёогоод ажалладаг дүршэл шадабаряараа хубаалдаба. Хотын эрдэм хуралсалай Комитедэй I шатын Дипломдо хүртэжэ, Баяртуева Ирина Батуевна (50-дахи хургуули) эрхимлэбэ. II шатын Дипломдо Гомбоева Дулма Жамсаевна (32-дохи хургуули), III шатын дипломдо Гуляева Долгор Матвеевна, Цыренова Соёлма Валерьевна (35-дахи хургуули) гэгшэд хүртэбэ. хурагшадые хүмүүжүүлэн, һонирхуулан, мэдээсэлэй онол аргануудыг нэбтэрүүлдэг багшанарта Баярай бэшэгүүд, «Ажалдаа эрхим» гэжэ тэмдэгүүд барюулагдаба: Хазагарова Лидия Базаржаповна (19 –дэхи), Цыбенова Эржена Баировнада

(4-дэхи), Жамбалдагбаева Цыпилма Цыреновнада (гимнази №3), Ванзатова Гэралма Нимбуевнада (32-дохи), Жамьянова Дарима Бальжинимаевнада (лингвистическэ гимнази), Цыдендамбаева Светлана Антоновнада (57-дохи), Наманжуева Сэсэг Ринчиновнада (2-дохи хургуули).

Тус хэмжээ ябуулганууд эмхи зургаануудай дэмжэлгээр, олоной оролдолгоор, эмхи гуригтай, үрэ дүнтэй үнгэрөө гэжэ тэмдэглэлтэй.

Энэ конкурс дэмжэһэн, туһа хүргэһэн Үндэһэ яһатанай харилсаа холбооной хороондо, Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэлдэ, хуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствэдэ, Соёлой министрствэдэ, хотын Эрдэм хуралсалай комитедтэ, багшанарай мэргэжэл дээшлүүлгын институтда, республикымнай хүүхэлдэйн “Ульгэр” театрта, «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшанда баярые хүргэнэбди. Республикын хүүхэлдэйн театрай директор Н.Б.Шагдырова, Э.Б.Жалцанов, артистнууд С.С.Дамбаева, Д.Д.Рабданов, Э.Д.Будажанаева, А.Банаев, бусадта һайниие хүргэнэбди.

Алтан шэнги сэнтэй түрэл һайхан хэлэн дээрэ хөөрэлдэжэ, арадайнгаа баялиг – аман зохёолоо уудалжа, хэлээ нугаруулжа, сэнтэй сэсэн хургаалыень шэнгээжэ яба.

Бадма-Ханда ПУРБУЕВА, лингвистическэ гимназиин буряад хэлэнэй багша, Светлана БУНЕЕВА, “Ульгэр” театр, Буряадай арадай артист, Р-Н.БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

Багшын булан

ТАБАН ХУШУУ МАЛ

Дамдинова Д.Б.

Зорилго: Табан хушуу мал тухай ойлгосо үргэдхэх. Малда найнаар хандалга хүмүүжүүлэх.

Хэрэгсэлнүүд: таблица, зурагууд.
Хэшээлэй ябаса.

- I. Эмхидхэлэй үе.
II. Хэшээлэй темэ ба зорилготой танилсалга.
- Мүнөөдэр бидэ энэ нээмэл хэшээлдэ эртэ урда сагнаа хойшо манай буряад зонной ажаллажа байһан гэрэй амирад тухай хөөрэлдэхэбди.
III. - Ямар гэрэй амирадые мэдэхэбта?
(үхэр, морин г.м.)
- Зүб даа. Эдэ нэрлэгдэһэн гэрэй амирад сооһоо табан малынь манай буряад зон табан хушуу мал гэдэг байһан юм. Ямар табан амирадые табан хушуу мал гэдэгийн таанад энэ кроссворд таагаад мэдэхэт.

1. Тохой найхан һүүлтэй,
Түхэрээн хоёр эбэртэй.
Тон сагаан ноһотой, юун бэ? (доошоо)
/хонин/
2. Аргай даргай эбэртэй,
Аса дүрбэн туруутай,
Аажам тайбан алхан ябадаг
Аман хүтэй юун бэ? (хажуу тээшээ)
/үнеэн/
3. Хада уулаар дамжадаг
Халтиран унахые мэдэхэгүй
Тоһолиг үдхэн хүтэй
Томоотой янзаар алхалдаг, юун бэ? (доошоо)
/ямаан/
4. Тэхэ бабанын түхэлтэй,
Үндэр томо бээтэй,
Элһэтэ газарта байратай
Ашаа тээхэ хүсэтэй, юун бэ? (хажуу тээшээ)
/тэмээн/
5. Дуутай дүрбэн туруутай,
Дурам хара нюдэтэй.
Түүрээн, түүрээн хатардаг,
Угаа хүсэтэй, юун бэ?
/морин/

КРОССВОРД ЗУРАХА ДААБАРИ ҮГТЭНЭ

Багша:

- Юундэ табан хушуун мал гэжэ нэрлэнэб?
Юундэб гэхэдэ, эдэ малнуудай хүсөөр лэ хүн зон хоолойгоо тэжээжэ байдаг ха юм.
- Юүгээрээ эдэ амирад туһатайб? Жэшэнь: уһа, түлээ зөөдэг, мал харахада туһалдаг - морин (таблица дээрэ харуулха), амтатай һү үгэдэг, шэмэтэй мяхаар хооллуулдаг - үнеэн, дулаан оймһо, бээлэйтэй болгодог бүмбэр сагаан - хонид, бамбагар ута һахалтай, баһал хүндэ туһатай - ямаан, сүл губида байратай, үндэр томо бээтэй - тэмээн. Эдэ булта хүн зондо туһатай, буряад зондо эгээл хүндэтэй хоол - сагаан эдээ үгэдэг амирад гэшэ.
- Сагаан эдээндэ юун ороноб? Нэрлэгты.
Һүүөр хэгдэдэг эдээ нэрлэнэд.
- Тэмээн манай эндэ үгы ха юм даа. Тэмээн сүл губи, элһэтэй газарта байдаг. Эртэ урда сагнаа хойшо манай буряад-монгол зонтой харилсаатай байдаг.
Инсценирование.
Эдэ амираднай ямар абья үгэдэг бэ, мүнөө хадуужа абахабди.

«ХОНИН МӨӨРЭДЭГ ГҮ, МААРАДАГ ГҮ?»

Хабаадаха нюурнууд:

- Автор - Шагдунова Д.
Коля - Булат
Хүгшэн эжы - Цыбигма
Хүдөөдэмнай айлшаар Улаан-Үдэһөө һаяшагхан Коля ерээ. Хүндэлжэ садхаагаад, аргаахан хүгшөөдэйнһе һураа тэрээнһээ:
- Хонин яадаг бэ?
- Мөөрэдэг.
- Хүлэг яадаг бэ?
- Хашхардаг.
- Хүригшэ үнеэн?
- Бабанадаг.
- Тэмээн яадаг бэ?
- Маарадаг.
- Тэхэ яадаг бэ?

- Хар-хур гэдэг.
- Гахай яадаг бэ?
- Буйладаг.
- Газаахи тахья?
- Инсагаалдаг.
Хүгшэн эжынь гайхахадаа, хүбүүнһээ иигэжэ һурабал даа:
- Тоһо яадаг юм?
- Эдидэг даа!
- Тараг, һү?
- Уудаг даа!
- Тарган мяха?
- Барыдаг даа!
- Эдихэ ууха, залгиха талаар Энээндэ «таба» табихаар лэ, Харин мал мэдэхын талаар Хара хоһоор ябуулхаар лэ.
- Энэ хүбүүнэй харюу зүб гү? (буруу)
- Зай, зүб болгоё.

Физминутка.

- Шүлэгүүд.
- Эдэ амирад тухай хэн ямар шүлэг мэдэб, хэлэгты.

МОРИН

Малаан зээрэдээ эмээллээд,
Малаа харахаа гарадагби.
Талын үргэн нюрган дээгүүр
Табар-табар хатаргадагби.
Хүлэг - хүнэй хүхэр гэжэ
Хүндэтэ абам хэлэдэг.
«Мягдар-мягдар гэшхэдэлтэй,
Мянган дахуул сэрэгтэй», -
гэжэ
Намдаа таабари хэлээд абадаг.
Намай хараад моримнай
Мэндэшлһэндэл инсагаалдаг.

ҮНЕЭН

Үхибүүд, нялха хүүгэд
Үрмэтэй сагаан һү
Уужа ехэ болгодог гээд,
Шүүһэ шэмэ шэмхэлжэ,
Шүүдэртэй эртэ үглөө
Газаамнай ерээд мөөрэдэг,
Улад зондо хүндэтэй,
Ундан сагаан хэшэгтэй.
Угжа хэдэг эбэртэй,
Урихан заахан тугалтай.

Б.Сыренов

ЯМААН

Үргэн дорохи һахалаараа
Үрэхэм гэнэншүү һэжэржэ,
Хойто хоёр хүл дээрээ
Соройжо бодоод бабанадаг,
Хорёо дээгүүр дамжадаг,
Хошон зугаада ородог,
Хонин хүрэгэй толгойдо
Ходол ябадаг ямаан даа.

Л.Топхаев

ТЭМЭЭН

Жолоодожо унахадаш,
Жороолжо урагшаа дабшадаг.
Тээбэри зөөдэг ажалтай
Тэнхээтэй томо амитан юм.
Уурлаа наа, толгой рууш
Уухилан ехээр нёлбодог.
Уринаар нюргын

эльбэхэдэнь,
Унахалааршни газарһаа
бододог.
Олон хоног губи соо
Огто уһагүйгөөр ябадаг юм.
Б.Сыренов

ХОНИН

- Саада хүтэлэй хормойе
Сайтарынь юун бүрхөөгөөб?
- Колхозоймнай хонишод
Хонин хүрэгөө хайшалаа.
- Табаг соо стол дээрэ
Тархи юундэ гарашооб даа?
- Түрын ехэ айлшадтаа
Төөлэй табья гээшэл даа.
(Хүндэтэ айлшадтаа ород заншалаар хилээмэ, даһа барыдаг, буряадууд хонёо гаргажа, толгойнь шанаад, эгээн түрүүн барыдаг. Энээниень төөлэй гэдэг).
Тобшолол.

"Фольклорная поэзия улечинских бурят" гэнэн Ц.Ц.Очировагай номһоо.

(Үргэлжээл. Эхинишь ур-
даху дугаарнуудта).

- ГУНГА** (тиб.) - Радость, веселье. Является тибетским переводом Ананда.
ГУНГАЖАЛСАН (тиб.) - Радостный символ, знак победы.
ГУНГАНИМА (тиб.) - Радостное солнце.
ГУНГАНИМБУ (тиб.) - Величудная радость.
ГУНДЭН (тиб.) - Благочестивый, набожный.
ГУНДЭНСАМБУ (тиб.) - Хороший во всех отношениях. Имя адибудды Самантабхадры.
ГУНЖИД (тиб.) - Радующий

БУРЯТСКИЕ ИМЕНА

- всех.
ГУНЗЭН (тиб.) - Всеохватывающий, вседержавный.
ГУНСЭН (тиб.) - Лучший из всех.
ГУНСЭМА (тиб.) - Женская форма Гунсэн.
ГУНТУБ (тиб.) - Побеждающий всех.
ГУНЧЕН (тиб.) - Всезнающий, всеведающий.
ГУРГЭМА (тиб.) - Уважаемая.
ГУРЭ (санскр.) - Учитель, духовный наставник. Бурятское произношение санскритского слова «Гуру».
ГУРЭБАЗАР (санскр.) - Алмазный учитель.
ГУРЭДАРМА (санскр., тиб.) - Юный учитель.
ГУРЭЖАБ (санскр., тиб.) - Защищенный учителем.
ГУРЭРАГША (санскр.) - Покровительство Учителя.
ГЫМА (тиб.) - Мир, спокойствие.
ГЭГЭЭН - Просветленный. Употреблялось в качестве титула высших лам в Монголии. Например, Богдо-гэгээн, Үндэр-гэгээн.
ГЭЛЭГ (тиб.) - Счастье, удача, процветание.
ГЭЛЭГМА (тиб.) - Женская форма Гэлэг.
ГЭМПЭЛ, ГЭПЭЛ (тиб.) - Умножающий счастье.
ГЭМПЭЛМА, ГЭПЭЛМА (тиб.) - Женская форма Гэмпэл, Гэпэл.
ГЭРЭЛМА - Свет.
ГЭСЭР - Имя героя одноименного бурятского эпоса.
ДАБА (тиб.) - Луна.
ДАБАЖАБ (тиб.) - Защищенный Луной.
ДАБАЦЭРЭН (тиб.) - Долгая жизнь под луной.
ДАГБА (тиб.) - Чистый.
ДАГБАЖАЛСАН (тиб.) - Чистый знак победы.
ДАГДАН (тиб.) - Известный, знаменитый.
ДАГЗАМА (тиб.) - Державная слава. Имя жены царевича Сидхартхи, которая славилась красотой, мудростью и добродетелью.
ДАГМА (тиб.) - Знаменитая.
ДАЛАЙ (тиб.) - Океан, море.
ДАЛБА (тиб.) - Тишина, покой.
ДАМБА (тиб.) - Возвышенный, превосходный, святой.
ДАМБАДОРЖО (тиб.) - Священный алмаз.
ДАМБАДУГАР (тиб.) - Священный белый зонт.
ДАМБАНИМА (тиб.) - Солнце святости.
ДАМДИН (тиб.) - Имеющий шею лошади. Тибетское название божества Хаягривы.
ДАМДИНЦЭРЭН (тиб.) - Долгая жизнь, имеющего шею лошади.
ДАМПИЛ (тиб.) - Процветающее счастье.
ДАНДАР (тиб.) - Распространение учения.
ДАНЖУР (тиб.) - Название буддийского канона «Данжур», состоящего из 225 томов, включающий около 4000 сутр.
ДАНЗАН (тиб.) - Держатель Учения Будды, это входит в состав имен Далай-ламы XIV, но в звучании Тензин.
ДАНСАРАН (тиб.) - Святой, мудрец.
ДАНСРУН (тиб.) - Хранитель Учения.
ДАРА (санскр.) - Освободительница. Бурятское произношение санскритского слова «Тара». Дара и Дари - имена Зеленой и Белой Тары.
ДАРЖА (тиб.) - Бурное развитие, процветание.
ДАРИ (санскр.) - Освободительница. Имя Белой Тары.
ДАРИЖАБ (санскр., тиб.) - Охраняемая Белой Тарой.
ДАРИМА (санскр.) - То же, что и Дари.
ДАРИХАНДА (санскр., тиб.) - Небесная освободительница.
ДАРМА (тиб.) - Юный, молодой.
ДАРХАН - Кузнец.
ДАШИ (тиб.) - Счастье, процветание, благоденствие.
ДАШИБАЛ (тиб.) - Блеск счастья.
ДАШИБАЛБАР (тиб.) - Сияние счастья.
ДАШИГАЛСАН (тиб.) - Счастливая судьба в благоденствии.
ДАШИДОНДОК (тиб.) - Творящий счастье.
ДАШИДОНДУБ (тиб.) - Счастливый, исполняющий стремления всех живых существ.
ДАШИДОРЖО (тиб.) - Счастливый алмаз.
ДАШИДУГАР (тиб.) - Счастливый белый зонт.

Издательство Буддийского университета
"Даши Чойнхорлин" им. Д.Д.Заяева.

Энэ хуудана Галина ДАШЕЕВА бэлдэбэ.

Суббота, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24. Columns include time slots and program titles like 'ТЫ У МЕНЯ ОДНА', 'НОВОСТИ', 'ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!'.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ОН-ЛАЙН', 'НАРОДНЫЕ ВЕСТИ', 'ТЕЛЕВИЗИОННАЯ ПРИЕМ-НАЯ'.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, focusing on cultural programs. Columns include time slots and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ', 'Х/Ф "СЫН"'.

АРИГ УС

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, focusing on 'АРИГ УС' programs. Columns include time slots and program titles like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-ПРЕСС', 'ПОГОДА', 'МАЛАЯ ЗЕМЛЯ ЛЕОНИДА БРЕЖНЕВА'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, focusing on 'ТИВИКОМ' programs. Columns include time slots and program titles like 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-РУССКИ-3', 'НОВЫЙ СЕЗОН'.

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, focusing on 'ЖЕНЩИНЫ КОТОРЫМ ПОВЕЗЛО' and other programs. Columns include time slots and program titles like 'ЖЕНЩИНЫ КОТОРЫМ ПОВЕЗЛО', 'КУМИРЫ: БОЛЬ, О КОТОРОЙ МЫ НЕ ЗНАЕМ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, focusing on 'СТС «БАЙКАЛ»' programs. Columns include time slots and program titles like '07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50'.

НТВ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, focusing on 'НТВ' programs. Columns include time slots and program titles like 'Т/С "ШПИОНСКИЕ ИГРЫ"', 'СМОТР', '11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 24, focusing on '5 КАНАЛ' programs. Columns include time slots and program titles like 'М/Ф "РУСЛАН И ЛЮДМИЛА"', '19.30 "СЕЙЧАС"'.

Воскресенье, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25. Columns include time slots and program titles like 'НОВОСТИ', 'ХОЛОДНОЕ ЛЕТО ПЯТЬДЕСЯТ ТРЕТЬЕГО', 'АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН'.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИСКАТЕЛИ', 'В ГОСТЯХ У ЭЛЬДАРА РЯЗАНОВА'.

АРИГ УС

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, focusing on 'АРИГ УС' programs. Columns include time slots and program titles like 'ВСЯ БУРЯТИЯ', 'МУЛЬТИК-ЛАНЧ', 'ПОГОДА'.

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, focusing on 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-РУССКИ-3' and 'НОВЫЙ СЕЗОН'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, focusing on 'СТС «БАЙКАЛ»' programs. Columns include time slots and program titles like '07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50'.

НТВ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, focusing on 'НТВ' programs. Columns include time slots and program titles like 'М/Ф "ШПИОНСКИЕ ИГРЫ"', 'ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!', '11.00, 14.00, 17.00 "СЕГОДНЯ"'.

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, focusing on 'КУЛЬТУРА' programs. Columns include time slots and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ'.

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, focusing on '5 КАНАЛ' programs. Columns include time slots and program titles like 'М/Ф "НЕВИДИМЫЕ МИРЫ"', 'Д/Ф "ХИЩНИК НА ТРОПЕ ВОИНЫ"'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 25, focusing on '5 КАНАЛ' programs. Columns include time slots and program titles like 'М/Ф "НЕВИДИМЫЕ МИРЫ"', 'Д/Ф "ХИЩНИК НА ТРОПЕ ВОИНЫ"'.

Ойи баяраар!

АМАРШАЛНАБДИ

Манай эгэшэ АНДАНОВА Эрдэнсу Дондоковна Хяагтын аймагай Дунгын-Адаг гэжэ нютагта 1932 ондо Монхоодой угтай Банзаров Дондог Жамсаранович Сэрэнжид Зандраевна хоёрой гэр бүлэдэ түрүүшын басаган түрээжэ баярлуулаа. Мүнөө наян наһа гүйсэбэ. Эгэшэмнай хара багаһаа хойшо хара ажал хэжэ бордойһон, хүн болоһон байна. Энэ-эхэн наһан соогоо ямаршы ажал эхэн даа...

Үбэлэй хүйтэндэ Шара-Хотогор гэжэ нютагта, зунай сагта Саган-Тохойдо үхэрэй фермэдэ хаалишанаар Цыбикова Сымба, Баинова Бэтэд, Рампилова Дулма, Раднаева Нанжид болон бусад басагадаар олон жэлдэ ажаллаа.

Хори наһашы гүйсөөгүй ябаһан маниее – Раднаева Дулма-Сүрэн, Очиров Гончиг, Занданова Дулма, Бадма Юстевич (ахалагшамнай байгаа) хольн модондо модо халлахаая Загаарай руу полугорка машинада хуулгажа асарһан. Тэндэ ажаллажа байхадаа дуулалдаг байгаа:

Заахан борьем унуулангүй,
Залгаа вагондо хуулгажархёо.
Заяанай амарагтай уулзуулангүй,
Загаарай модондо ябуулжархёо.
Хотогор борьем унуулангүй,
Холбоо вагондо хуулгажархёо.
Холшорһон амарагтайм уулзуулангүй,
Хольн модондо ябуулжархёо.

1952 ондо нютагайнгаа хүбүүн Анданов Цырен-Доржо Цыренович гэжэ хүндэ хадамда гаража, айл бүлэ болоод, Хяагта хото зөөжэ ерээ. Хоёр алтан үхибүүдтэй. Хяагта хотодоо "Промкомбинат" гэжэ предприятияда олон жэлдэ, сэрэгэй частиин насосно станцида наһанайнгаа амаралтада гаратаргаа хүдэлөө. Мүнөө Улаан-Үдэ хотодо ажаһуудаг.

Манай эгэшэ үндэр наһатай нютагайнгаа зоние, хүгшэн залуугүй, аха, дүү гэжэ илгангүй бултые мүнөөшье болотороо хүндэлжэ, туһалжа ябадаг найхан зантай эхэнэр юм лэ даа.

Хүндэтэ эгэшэмнай хонгёо хоолойтой, дуугаа дуулажархиха, хубсаһа хунар оёхо, оймһо, бээлэй нэхэхэ, нэгэл юумэ хэжэ хууха. Айлай ехэ басаган хадаа хургуули хударта хураашыггүй наа, радио, телевидени шагнаад, хараад, бүхы хони шэные мэдээд, хөөрөжэ хуудаг.

Эгшэээ доро дохин иигэжэ үрэнэбди:
Үглөө бүри найхан сайгаа бурхандаа үргэжэ,
Үбдэхэ, зобохые мэдэнгүй, элүүр энхэ, үнэр баян,
үхибүүдэ хаража, жаргажа хуухатнай болтогой!

Амаршалагшад:
үхибүүдын, дүүнэрын гэр бүлөөрөө.

Эгшэтэрээ энеэлдэе

Намарай хуушаржа байһан нарада юрын худалша гэхэн тоотой Охор-Шэбэр нютагай хүндэтэ үбгэн морёо хүллэн, хоёр тулам тарья тэргэдээ тээбэ ха. Тэрэ үедэ Хараһан гэжэ нэрэтэй гол ехээр үерлөөд, Нуга тосхондо баригдаатай үһанай тээрмые хандаагаад абаашаһан байгаа.

Охор-Шэбэрэй зон тарьяагаа татаха аргагүй болоһон гэхэ. Энэ үбгэн хэн бэ гэхэдэ, Хузайн нэрэтэй. Тэрэ үедэ гансал Харбяангуудай үһанай тээрмэ хүдэлнэ гээд зон хэлсэбэ. Хузайн үбгэн тэргэдээ һуужа, морёо Харбяангууд тээшэ залаба. Үбгэнэй нютагнаа Харбяангууд

УҢАНАЙ ТЭЭРМЭДЭ УУЛЗАЛГА

хүрэтэр 15 модо болохол байба ха.

Үглөөнэй эртэ сагта гараашье хадаа, арайл гэжэ наранай үдэһөө хойшо тээрмэдээ хүрэжэ ерэбэ. Тээрмын газаа талада Хузайнһаа ондоо хүн харагданагүй. Эндэ хүдэлжэ байдаг ажалшадай гэртэ орожо, амар мэндые мэдээд, тарьяага али хабада татагдахые һураха юм байна гэжэ бодоод, гэрын үүдэ нээн оробо.

Харбяангуудай тээрмэдэ хүдэлжэ байһан хэдэн хүбүүд, гэрээ хаяа тойруулаад хэнэн наар дээгүүр бээ тэниилгээд, хэбтэн амаржа байбад ха. Үүдэ ороһоор, Хузайн үбгэн мэндэшлэбэ: "Сайн байна, Харбяангуудай хүбүүд!" Тэдэнэр толгойгоош үндылгэнгүй: "Сайн, сайн, Хузайн үбгэн", - гээд.

Хузайн үбгэн үүдэ оромсоороо, хоёр хүлөө алсайлгаад, модон даһаая гаргажа, тамхяа нэрээд, татажа захалба ха.

Хэээ энэ хүбүүд "Хузайн, һуугты наашаа" гэхэнь бэ гэжэ хүлээн байба.

Тиин нэгэ хүбүүниинь наар дээрээ хэбтэжэ байгаад, Хузайнһаа асууба: "Та, Охор-Шэбэрэй хүбүүд, үнгэрһэн үдэшэ, нааданай һүүлдэ, хусаяа унагаагаат гэжэ һураг гарана һэм, хусатнай хэр шэнээн гадартай (тарган) байгаа?" Үнэхөөрөөшье, тэрэ үдэшэ зэрлиг наадан (ёохор) болоһон, тэрэ үдэшэ Хусаев Жамсые хэдэн хүбүүд басаганай түлөө сохихон байгаа. Энээнйе Хузайн үбгэн бага багаар дуулаһан, өөрөө тэрэ нааданда хабаадаагүй һэн. Хузайн үбгэн

тэрэ үүдэндээ байжа байгаад, ухаандаа һанана: байза, телефон үгы байгаад, хайшан гээд энэ болоһон ушарые Харбяангуудта дуулаад байха юм, гайхалтай? Хузайн үбгэнэй Харбяангуудай хүбүүдтэ харюу үгэхэ саг дүтэлбэ ха. Хузайн үбгэн зосоогоо бодобо: "Байза, эдэ хүбүүд ямар яндан асуудал намда табиба гээшэб, юун гэжэ хэлэхэ болоноби?" Тиигээд хэлэбэ: "Үнэхөөр, үдэшэ нааданай һүүлдэ хусаяа унагаагабди, хусамнай яһала гадартай (тарган) байгаал, баран булта бидэнэр "довольно" үлөөбди даа", - гээб. Хузайн: "Таанар, Харбяангуудай, Нугайн хүбүүд, булта баба-нааяа мяхалжа байна гэжэ һураг гарана һэм? Бабанатнай* хэр зэргэ гадартай, шүлтэй байга-

аб?» - гээб. Ямар харюу эдэ зон Хузайнда үгөө юм, мүнөөшье болотор мэдэгдэнгүйл.

Хузайн үбгэн тон нарин ухаатай, түргэн юумэ бододог хадань бэшэ нютагайн үбгэжөөлнүүд тэрэндээ ухаагаараа, түргэн бодолоороо хүрэхэгүйдөө, Хузайн үбгэнөө "худалша" гэжэ нэрлэе гэхэ.

*Бабана гээшэнь ямаан тэхэ гэхэн удхатай.

Андрей ОШОРОВ.

«ТҮРХЭМҮҮШЭЛЭЭД ЕРЭЭБ»

- Шамда ерэжэ, айл болоһоорнай хэдэн олон жэл үнгэрөөб даа, намаа нэгтэшье түрэн, гараһан тоонто нютагаарни, түрэлхидөөрни ябуулаа, айлшалуулаагүй хүн байнаш даа.

Мүнөө наһамнайшье уруудажа ябана, түрэлөө урилхаһаа урид нэгэ дахиншье наа, ябажа ерэхэ аргаа бэдэрхэ болоо, үдэр һүнигүй, үбэл зунгүй колхоз, совхозой ажал, хүдэлмэри дууһахашье бэшэ, үхибүүд найшье үндыгөө. Бээ эһэжэ, бии үгы хубсаһаа, зүүдхэлээ зүүжэ, гэрһээ гаража, хүршэдөө хүнгэн машина-тай хадань тоонто нютагаа буулгуулжа, эхэ эсэгэмнай үни хада бурханайнгаа орондо ошонхой, үри надахамни олон, мүнөө тэдэнэймнай аша, зээнэршье олон ааб даа. Түрэн тоонто нютагаа үзэн, харан ябахата, үхибүүн наһаа ханахада, гоё шэнгээр үзэгдэн ханагдадаг.

Миниингээ ерэхэдэ, түрэлхидтэмни аргагүй ехэ баяр болодог, һайхан угтамжа хэдэг заншалтай. Гадна нютагаархимни намайгаа харахадаа, «энэ хүмнай

хаанаһаа, ямар оронһоо бууба, ерэбэ гээшэб, Хэ-жэнгэмнай һөөргөө урдагша ааб, нарамнай баруун тээһээ гарагша ааб» гэлдэн, мүн лэ аргагүй хүхилдөөн, энеэдэ наадан болоол бээ даа. Теэдшье нютагаараа

айлшалһаар, нүхэдөөрөө уулзажа хүхилдэһөөр ябатарни, хоёр хоногни мэдэгдэнгүй үнгэршэлэй, «в гостях хорошо, а дома лучше» гэдэгтэл, юрэдөө, өөрынгөө уурхай соо унгаһатайшье наа, дулаахан, зөөлэхэн ха юм даа.

Түрэлхидтөө айлшалхаһаа үнэтэй, сэнтэй юумэн олдхогүй, теэд «басаган хүн харида» гэдэгтэл, наһанайнгаа хани нүхэрые орхижо ошохо ёһон байхагүй. Тэдэмни, үхибүүднй хүлээжэ ядан байна ёһотой, «ерэн айлшан бусдаг, ороһон бороо арилдаг» гэдэгтэл, «намайгаа үдэшэгты» гэн, мүнөө үеын «морёор» дүүрэн бэлэгтэй, хэшэгтэй буулгуулба гээшэб.

- Манайхин гэжэ намайгаа хүлээшэнхэй, сонхынгоо шэлэй «нимгэн» болотор шагаанхайнууд, айлшанаа угтан абабад. Түшэг болоһон тоонтодоо, гэртээ орожо, хубсаһа хунараа мулталан: - Яһан бэ, үнөөхи үбгэжөөлни? - гэн гэхэмни:

- Тэрэтнай уунхайшаг унтаатай, - гээб. - Теэд бодхоогыт, хүлээдэг айлшамнай буунхайл, бэлэг сэлэг асаранхайл гыт, - гээб.

Алин бэ, тэрэ зайгуул эхэнэр ерэбэ гү, үшөө удаан болоо наань, мээл, ягша аа биб гэжэ ханажа хэбтэнэн аад, унташаһан байбалби. Юу асараа юм, нютагаараа түрхэмүүшэлхэм гэжэ һалагшагүй һэн, зайха дуратай байһанаа ханаагаа амаруулжа, сэдхэлээ садхаажа ерэбэ

гү? - Бодыш, үдэ наран болотор үхэдэлөө хэжэ, унтажа хэбтэнэш, тэрэ туулмагаар дүүрэн бэлэг сэлэгүүд, барһадни, юүгээ хэжэ үгөө юм, хараял даа. Намда тэдэмни алтан бэһэлиг зүүлгэбэ, баярлаһандаа бархирдаһан хүрөө, шүүд обморог болон алдааб.

Үбгэжөөлэй туулмагай амһар тайлахадань, тэндэһэнь улаан сагаан хоёр бултайба, эдэниеш намда эльгээһэн байха, үшөө саанань шампанска, Хитадаһаа асарагдаһан гоё һайхан шэлтэй сэржэм, тэрээн соонь эрэн могой, могойгор эһээжэ хэнэн архи, үндэр түрэлтэ ноёд һайдай уудаг архи юм гэлсэгшэ.

Үбгэжөөл бэлэг, сэржэмэй бии болоходо, «тархим заһархань, яагаа һайн юм, ходо түрхэмүүшэлжэ байдаг болыш, шамайгаа ходо иишэ тишээ ябуулдаг, айлшалуулдаг болохо байна, теэд бэрхэшээлтэй юм байна даа, но... мүртэйгөөр ябаа юм наань» гэжэ досоогоо сэдхэн һууна.

П.БУЯНТУЕВ.

ШЭНЭ ОНЬОН ҮГЭНҮҮД

Мүнгэтэй хүндэ нүхэд олон байха. Архиншанда ахиршуул олон сугларха.

Һайн хүнтэй һайн юумэндэ һурахаш. Муу хүнтэй мууда һурахаш.

Мүнөө хэнэн буяншни нүгөө наһандаш тухалха. Муу хонин үбдэхэдөө һаалта, Муу нүхэр тэнэгтээ һаалта.

Сагай уларил дулаантай, хүйтэнтэй. Хүн зон һайтай, муутай.

Үндэр дабаа дабахаяа һанабал,

зориг, шадал хэрэгтэй. Дээдэ һургуулида һурахаяа һанабал, «һаршаганадаг» саарһан хэрэгтэй.

М.ШОЙМПОЛОВА.

Стяганууд булта буги-вуги хатардаг

Би - шара шубуулиби

«Глобальна» халуун эхилбэ гү?

УДХАА ЗАЛГАГША УГАЙ «ГУЛАМТА»

хайхан сэдхэлтэй, эгээл бэрхэ эдэбхитэд, булта нютаг нугадаа суутай зон юм. Залуу хүрэгтэндөө найхан жэшээ харуулдаг даа. Эдэ наһатайшуулнай, сэхьень хэлээ наа, хүсэлөөшье бээлүүлдэг, хүсээшье харуулдаг онсо урлайхид юм. Үргэн тэнюун тала дайдая магтажа, аймаг зоноо хүндэлжэ, зан заншалаа үзүүлжэ, хүсэ шадалаа эршэдүүлжэ, бууяжа байхань юунэй сэнтэйб даа. Мүнөө наншагаа сайшаһан манай «Гуламынхид» энэ найхан арга хэмжээнүүдтээ шууд сэхэ оролсохо уялгатай шэнги байдагбди.

Эжэл ханаатай, эб нэгэтэй манай нүхэд гэбэл: Пышняк-Мархаева Мирраида Павловна, Бадмаева Хорла Жамсаевна, Галданова Мария Петровна - «Арадай гэгээрэлэй отличник» гэһэн нэрэ зэргэнүүдтэй, Дугарова Галина Дашиевна - Россиин Федерациин габьяата багша, Цыретарова Елизавета Гармаевна, Ринчинова Татьяна Дармаевна, Дашины-

дээрэ нэрлэгдэһэн Бальжинов Г.Ж., Цыретарова Е.Г., Цыдындашиева Н.Ц.

Ансамбляда ехэ дуратайгаар ябадаг «залуушуулнай»: Василий Доржиевич, Лариса Николаевна Аюровтан хоёр бэлэй. «Дари» гэжэ хамтын эдэе хоолой кафе нээжэ, ехэ ажал ябуулдаг, Нурселени тосхоноингоо хүгшэд, үбгэдые урижа, Наһатай зоной үдэрөөр амаршалан хүндэлдэг заншалтай; Дашинамаева Вера Улзытуевна - МВД-гэй ветеран, майор солотой хүн. Энэ жэлдэ ансамблдамнай ехэ дуратайгаар шэнэ гэшүүд ороо: Будаева Цыбжид Жалсановна, Сагды Нина Пурбуевна - совхозой мэргэжэлтэд ябаһан, Цыдыпова Пурбо-Ханда Жалсановна - багшын ажалай ветеран, мүнөө ажаллаһаар.

Хойто-Бэе гэжэ хууринһаа Доодо Ивалга хүрэтэр 4-5 модоной зай гаталжа, үбэлэй хүйтэндэшье, хабар на-

Доодо Ивалга
тоонтомнай
Дорюун зоной эхэ нютаг.
Тооһогүй гуламтамнай
Тобойн хээээш энхэ
байдаг.
В.Түгдэмэй

БУРЯД оронойнгоо ниислэл хото Улаан-Үдэһөө холо бэшэхэн, Сэлэнгэ мүрэнэй зүүн талаар оршон байдаг Доодо Ивалга гэжэ нютаг бии юм. Анха урда сагта Байгал далайн баруун талаһаа гаража ерэнэн Эхирэд, Булагад угай зон энэ газарые найхашаажэ, сэргэ бодхоожэ, адуу малаа, айл аймагаа үдхөөжэ, баян бардам зон байһан түүхэтэй. Зүүн урдаа Алтан Мандал - мүргэлтэ уулатай. «Алтан Мандал ууламнай сээжэ бэээрээ Сэлэнгэ дээгүүрээ бүгтэрөөд, ара нюргандаа арад зоноо үргөөд, абаржа, хаража байдаг уула юм», - гэжэ 98 наһандаа ябаһан нютагаймнай үбгэжөөл Бальчин Цыбиков хэлэжэ һуугша һэн. Энэ уулын хормойдо бүри урдын сагта «хунну» гэжэ арад зон байражадаг байһаниинь гэршэ болохо гэр байрын зүйлнүүдые археологууд малтажа олоһон юм. Мүнөө тэндэн түүхын хүшөө болгогдонхой, «хуннудай» соёлой фестивалнууд олон зоной һонирхол татажа үнэргэгдэдэг. Хальмагһаа, «Куликово Поле» гэһэн музейһээ г.м. хүн зон олоор суглардаг байна.

Доодо Ивалгыемнай тойроод олон уула обоонууд бии юм. Бултыень нютагаймнай зон зунай сагта тахидаг, найр наада үнэргэгдэг найхан заншалтай. Эдэмнай урда сагһаа мүнөө хүрэтэр дамжажа ерэнэн заншалнууд гэжэ мэдээжэ ха юм даа. Булта юумэн өөр өөрын түүхэтэй, нэрэтэй, ёһо гуримтай байдаг юм даа.

Манай түрэл буряад зоноймнай анха сагһаа нангинаар үргэжэ, хүгжөөжэ ябаһан аман зохёолнууд ямар найхан гээшэб. Арадаймнай уг үндэһэн болоһон түүхэ соёлой үлзтэй угалзые алтан утаһаар томожо байдаг сэсэн үгэнүүд, нургаалнууд, ёһо заншалнууд, таабари, үрээлнүүд үеһөө үедэ дамжажа, мүнөө хүрэтэр ерэнэниинь аргагүй ехэ магтаалтай бэээ.

Харин ХХ зуун жэлэй ябаанда, тодорхойлолбол, январхуу үзэл бодолһоо боложо, буряад хэлэмнай, ёһо заншалнууднай орхигдожо, мартагдажа байһаниинь хэндэшье мэдээжэ ха юм. Энэ гасалан тойбые дабажа гараха гэһэн ниитэ зоной ажалда багаханшье нэмэри болог даа гэжэ хэлсэн, нютагай наһатай багшанар, хүдөө ажахын ажалшад түрэл хэлээ, зан заншалаа хүгжөөн нэргээхэ, залуу үетэндөө залгуулан дамжуулха зорилготойгоор, Доодо Ивалга нютагай соёлой байшанай дэргэдэ 1999 ондо арадай аман зохёолой бүлгэм боложо эблэрхээр шийдэһэн бэлэй.

Энэ хэрэгые Буряадайнгаа соёлой шугамаар олон жэлдэ ажаллажа байһан, соёлой байшанай дарга, багшын мэргэжэлтэй Уржима Содномовна Цыдыпова эмхидхэжэ, ёһо заншалнуудаа залуушуулдаа, хүн зондоо мэдүүлжэ, харуулжа, арад зоной һонирхол татажа байдаг ансамбль байгуулаа һэн. Ажаглахада, мүнөө хүн зон «Гуламта» бүлгэмэй харуулан наада-зүжэгһөө нургаалнуудые өөһэдынгөө ажабайдалда хэрэглэдэг, дагажа жэшээлдэг болоһониинь урматтай даа.

Энэл найхан үе сагаар, арад зонойнгоо зориг зангидуулха, шадал хүсыень эршэдүүлхэ гэһэн үндэр хүсэлтэй, Доодо Ивалгын захиргаанай толгойлогшоор ажаллажа ябаһан Пурбуев Александр Николаевич (Гэгээн сагаан дурасхаалын мүнхэ!) «Угай уулзалга» гэһэн Ивалгын арад зоной сугларжа, наада-зүжэг бэе бээдээ, арад зондоо харуулжа, һорилдоо, барилдаа, урилдаа хэжэ, жэлдээ хоёр дахин - Сагаалганай үедэ ба зунай үнгэтэ намаан соогуур уулзажа золгодог ехэ найхан баяр ёһолол дэлгэрүүлжэ, заншалта болгоо бэлэй. Александр Николаевичай ёһотойл дурсуулха юумэтэй, дурсагдаха түүхэтэй, габшагай сэдхэлтэй нютагай түрүү зэргын абарга хүн байһан юм даа.

Арад ниитые түүхэ соёлой талаар гэгээрүүлхэ зорилготой «Гуламта», «Угай уулзалга» гэһэн энэ хоёр шугамуудай арга хэмжээнүүд ашагтай байһаниинь дамжаггүй.

Эрхим хүндэтэ дүү нүхэр А.Н. Пурбуевай дурасхаалда зорюулһан шүлэгөө дурадханам:

ЗАНШАЛТА ЗОЛГОЛГО
Аршалха сагаан заяатай
Арадай баян заншалынь
Аажамаар зондоо дэлгэржэ,
Аршаандал адляар
аргалдаг лэ.

Удха түгэс «Гуламтамнай»
Угсаатанаа дэмжэнэл даа,
«Ошор Булаг»,

«Халюутамнай»
Омог зоноо хүндэлнэл даа.
Угай судар уламжалан,
Узуур нэрээ удхалнал даа.

Залгаата гурбан Ивалгын
Заншалта урдын золголгонь
Заабарин түүхэ зүбшөөжэ,
Заатагүй угаа залгадаг лэ.

Энхэ сарюун Сагаалгандаа
Эжэл зангаар золгонобди,
Эбтэй наадан Сурхарбаандаа
Эльгэ дүүрэн найрланабди.
Угай судар уламжалан,
Узуур нэрээ удхалнабди.

Энэ заншалта болоһон Ехэ найр нааданай ханаашалга Александр Николаевичай гүн зурхэниинь бодол байһан хадаа арад зоной сэдхэлдэ үсын үедэ дурсагдажа, олондо тоогдожо байха Үндэр габьяань мүн. Ум сайн амгалан болтогой!

Манай ансамблинхид - ухаалиг багшанар болон бусад мэдээжэ мэргэжэлтэд байһан хадаа урлалай талаар мэргэжэл шадабарияа ходо дээшлүүлхэ гэһэн эрмэлзэлэлтэй ябадаг. Айл аймагтаа хүндэтэй, аша туһатай, урин дулаан хандасатай, хүндэмүүшэ ханаатай,

маева Долгор Бальжинимаевна -Буряадай габьяата багшанар, Дашинамаева Людмила Пурбуевна - Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.

Гармажапова Хандажаб Нимаевна Цыбикова Дулма Базаровна хоёрнай хонгёо хоолойтой, зугаа наадатай, хүжоун зантай хүгшэднай одоо бидэнэрээ ябалсаха аргагүй болобошье, олоодоо һонирхожо, мэдэхэ юумээ хэлэжэ һуудагынь ехэ найшаалтай. «Хододоол таанартаяа байһандалби», - гэжэ Хандажаб Нимаевна хэлэдэг юм. Саанаһаа табисууртай, хүгжэмдэ ехэ дуратай, өөрөө лимбэ, баян дээрэ наадажа һураһан, Петр Жамьянович Бадмаев бүлгэмэймнай хүгжэмшэн юм. Дуулахадаашье найхан хоолойтой, хараа муутайшье наа, олон дуу, дуушадые һайн мэдэхэ, ехэ эдэбхитэй хүн гэжэ тэмдэглэмээр.

«Гуламта» бүлгэмэй эхинһэнь хабаадагшад: Цыретарова Мария Егниновна - мал ажалда, колхоз совхозой ажалда ябаһан, арадайнгаа, нютагайнгаа олон тоото дуунуудые мэдэхэ, дуулаха дуратай юм; Цыдындашиева Нина Цыбикдоржиевна гоё найхан хоолойтой, залуудаа Буряадай филармонидо дуушан ябаһан, уран оёдолшон, үхибүүдтээ, түрэл гаралдаа, бүлгэмэйнгөө хүнүүдтэшье хубсаһа найханаар бүтээжэ үгэдэг хүн.

«Алтан гургалдай» гэжэ Буряад Республикын арадай дуунуудай конкурснуудта нэгэтэ бэшэ манай нүхэд хабаадалсаһан байха: Цыдыпова Елизавета Жамсарановна - Буряадай габьяата мал ажалшан, Эхэ-герой;

марай һалхин бороондошье торолдонгүй, бүлгэмэйнгөө уулзалгада тон ехэ эдэбхитэйгээр хабаадаг Бадмажаб Хандуевич Ульзутуев - ветеран, подполковник, уран зохёолшон. Эрдэнигэ Мүнхэ Бэе Этигэлэй Багша тухай ехэ олондо найшаагдаһан ном гаргаа һэн, 2011 ондо Багшада зорюулжа зохёһон дуунуудай мурьсөөндэ хоёр дуу - нэгиень Баяр Батордоржиевтай, нүгөөдыень Ольга Кашаповатай бүтээжэ хабаадаад, Пандидо Хамба лама Дамба Аюшеевэй гарһаа шагналда хүртөө һэн. Мүнөө шүлэгүүдээ гоё найхан «Наһанай хүрдэ» гэжэ ном болгожо, хэблэлдэ гаргаһан байна.

Жэлнүүдэй нэлгэлдээн соо элдэб юумэн боложол байдаг даа. Ансамблимнай хайрата эдэбхитэд, горитой нүлөөгөө оруулһан Бальжинимаева Людмила Жигжитовна - Буряадай габьяата багша, Бальжинов Георгий Жамбалович - Буряадай габьяата инженер, Дармаева Лидия Жигжитовна, Бадмацыбикова Галина Пурбуевна, Аюрова Лариса Николаевна гэшэднай сагһаа урид нарата дэлхэйһээ мордожо, нүгөө түрэлдөө ябашаһаниинь харамтай.

Бадмажаб УЛЬЗУТУЕВ,
«Гуламта» ансамблин
эдэбхитэн, Россиин
Сурбалжаалагдай
холбоной гэшүүн.
Уржима ЦЫДЫПОВА,
«Гуламта»
ансамблин
хүтэлбэрилэгшэ,

(Үргэлжэлэһын хожом гараха).

Зохёохы харилсаанай замаар

УНШАГШАДТАЯА "ҮНЭНЭЙХИД" УУЛЗАБА

Республикынгаа хүдөөгэй ажалшадтай "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангайхид Шэнэ жэлэй эхинһээ уулзажа байна. Экономикын болон хүгжэлтын талаар директорэй орлогшо Инна Потехина, "Морин хуур" журналай редактор Дарима Цыбикова, менеджернүүд Владимир Банчиков, Антон Воробьев гэгшэд Хориин, Хэжэнгын, Прибайкалиин, Сэлэнгын, Кабанскын, Хяагтын аймагуудта ошоһон юм. Коллективэйнгээ түсэбүүд, бэлүүлэгдэхэ хараанууд тухай тэдэнэр хөөрэбэ. Эдэ уулзалганууд олоной һонирхол татаһан байна.

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшантай зохёохы харилсаатайгаар ябуулха хүдэлмэриие Хяагтын аймагай захиргаанай гулваа Валерий Цыремпилов дэмжэбэ. "Бурятия", "Бурятия-7", "Буряад үнэн" газетэнүүдые уншалгаһаа хүдэлмэринь эхилдэг байна. Бүхы эмхи зургаанууд, предпрятинууд, нэн түрүүн хүдөөгэй поселениүүдэй гулваанар заабол "Бурятия" гэхэн тусхай гүрэн түрын газетэдэ захил хэхэ ёһотой гэжэ онсолно.

- Валерий Жамсуевичай ударидалга, дэмжэлгэ доро олон һонин уулзалганууд эмхидхэгдээ. Эдэ хөөрэлдөөн бултанда ехэ аша тунхатай байгаа. Тиймэһээ бидэ олон уншагшадтай, нэгэ һаналтай зонтой уулзаабди гэжэ этигээбди, мэдэрээбди, - гэжэ Инна Потехина хөөрэнэ.

- Физкультурын багшанартай, спортивна секцинүүдэй тренернүүдтэй хэһэн хөөрэлдөөн ехэ удха шанартай

байгаа. Хяагтын аймагай захиргаанай спортивна таһагые даагша Михаил Гусяковай хүтэлбэри доро эмхидхэгдэһэн уулзалгада ондоо аймагуудай түлөөлэгшэд олон байгаа гэжэ тэмдэглэхээр.

- Хяагтын спортын эдэбхитэд бидэнтэй уулзаха дуратай байһанаа мэдүүлбэ. Хяагтынхидай хабаадаһан бүхы спортивна хэмжээ ябуулгануудые мэдээсэлэй талаар "Спорт-Тамир" газетэ дэмжэхэ болоо, - гэжэ Инна Потехина хөөрэнэ.

Гоё шэмэглэлтэйгээр, шэнэ түхэлөөр барлагдадаг болоһон "Морин хуур" сэтгүүл барилгын болон промышленна технологиин республиканска техникумэй багшанарай коллективые һонирхуулба. Энэ үдэр Хяагта ерэхэн Хоронхойн, Онохойн филиалнуудай түлөөлэгшэд, Хяагтын багшанар Хэблэлэй байшан тухай үшөө үргэнөөр мэдэхэ ханаһан тухайгаа дуулгаа.

"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай шэнэ проектые дэмжэһэн аймагай Эрдэм хуралсалай управлениин хүдэлмэрилэгшэдтэй, буряад хэлэнэй багшанартай удха түгэлдэр уулзалга үнгэргэгдэһэн байна. "Морин хуур" гэхэн литературно-уран һайханай альманах буряад хэлэн дээрэ хуралсалай болон эрдэмэй министрствэ-тэй хамта хэблэн барлагдаха юм. Буряад хэлэ шудалалгада багшанарта, хурагшадта аша тунхатай хуралсалай-методическа пособи болохо ёһотой. Байгша оной түрүүшын дугаарта Буряадай республиканска Үндэһэн 1-дэхи лицей-интернадай хүдэлмэриин дүй дүршэл харуулагдаха байна. Тус лицейн багшанартай хуралсалай-методическа материалнуудтай, мүн лицейн хурагшадтай зохёохы ажалтай эндэ танилсаха аргатайт.

- Түрэл хэлэ заадаг багшанарта, шудалдаг

хүүгэдтэ, мүн буряад хэлэндэ хураха дуратай зондо зорюулагдаһан журнал болохо. Ээлжээтэ дугаарнуудтаа Хориин, Хэжэнгын, Сэлэнгын, Хяагтын, бусад аймагуудай буряад хэлэнэй багшанарай методическа нэгэдэлнүүдтэй танилсуулхабди. Тиихэдэ литературно-уран һайханай шэглэл журнал соомнай үлэхэ, онсо нуурияа олохо байха, - гэжэ Дарима Цыбикова тэмдэглээ хэн.

Аймаг бүхэндэ урагшаа ханаатай, урма зоригтой олон зон "үнэнэйхидтэй" ушараа, уулзаа. "Бурятия", "Бурятия-7", "Буряад үнэн" газетэнүүдтэ "Уншаг-

ша - газетэ" гэхэн гаршаг оло дахин хараха, уншаха тухайгаа хүнүүд дурадхаа, шийдхэгдээгүй асуудалнууд, түрэл нютагайнь бэрхэ, ажалша зон, хүршэнэр тухайгаа уншаха дуратай байһанаа мэдүүлээ.

Илангаяа олон жэлдэ газетэнүүдыемнай уншажа байдаг зонтой үнгэргэгдэһэн уулзалганууд шэнэ ажалда бултыемнай зоригжуулна гэжэ тэмдэглэхээр. Үнэн сэхэ уншагшадтаа үнэн зүрхэнэйгөө баяр хүргэнэбди.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.
Бэлигма ОРБОДОЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.

АВТОРАЙ фото-зурагууд

ШАГАЙ НААДАН

Мүнөө сагта хүн зоной наададаг спортивна болон элдэб ондоо нааданууд урдань Агын буряадуудай ухаан зүүдэндэньшье ороогүй байгаа юм. Тээд ямаршые яһанай зон наадагүй байдаггүй ха юм даа. Агыншые буряадуудай дунда элдэб янзын наадан яһалал элбэг һэн. Эдээн соонь шагайн наадан нилээд ехэ һуури эзэлдэг, бүхы наадануудһаа үлүү ехээр дэлгэрэнги байгаа. Үбгэн залуу, эрэгтэй эхэнэр илгаагүй шагайн наадые һайшаадаг, үбгэд, хүгшэд шагайгаар наадагшадые һонирхон харадаг, гэртээ наадхуулха дуратай байдаг һэн. Үбэлэй сагта наададаг, зундаа наададаггүй байгаа. Зундай сагта шагайгаар наадаа һаа, наадагшадай хүүгэдынь маяа хүлтэй болохо юм гэлсэгшэ бэлэй.

Айл бүхэндэ адагын 40-50, дээдэ захань хэдэн зуун хониной шагай байгша һэн. Ондоо газарта зөөхэ, нютаг урилхадда, тэрэнэе абажа ябадаг һэн. Үхибүүд 2-3 наһатайһаа хойшо наадажа эхилдэг байгаа. Багашуулай наадхуур гэхэ юмэн урдань байгаагүй. Тиимэһээ үхибүүд шагайгаар наададаг байгаа юм. Шагайгаар ехэнхидээ хүүгэд наададаг һэн. Гэбэшые наһа хүсэжэ ябаһан басагад шагай шүүрэлгээр, 30-40 хүрэнэн эрэгтэйшүүл шагай харбалгаар наададаг бэлэй. Шагай наадан хонхо, бүхэ түүлгэ, таалсаалга, мори урилдаалга, няһалалга, хонгордоолго, дүрбэн бэрхэ, хоёр лама, хорин шүдхэр, мэлхэй, хумпараа, табаршаалга, шүүрэлгэ, харбалга гэхэ мэтэ олон ондоо байгаа юм.

Шагайнуудые хаяхада, хонхо, бүхэ, морин, үхэр, тэмээн гээд ондо ондоо хэлбэритэй бууха юм. Шагай бүхэтэр дээрээ хэбтээд, хонхороороо өөдөө хараһаниинь хонхо, хонхо дээрээ хэбтээд, бүхэтэр талаараа өөдөө хараһаниинь бүхэ, хажуулдижа зогсоод, бүтүү талаараа дээшээ хараһаниинь морин, хажуулдижа зогсоод, хонхортой талаараа дээшээ хараһаниинь үхэр, ута руугаа өөдөө бодоод байһаниинь ёро (тэмээн) болодог юм.

Хонхо, бүхэ түүлгэн. Хоёр хүн энэ наадаар наададаг һэн. Эдэнэр адли тоотой шагайнуудые шэрдэг дээрэ хаяжархиха. Тэдэнэйн зариман бүхэ, зариман хонхо болохо бууха юм. Хэлсээнэйнгээ ёһоор, наадагшадай нэгэниинь бүхыень, нүгөөдэнь хонхыень абаха ёһотой. Шагайнуудые хаяһан хүн өөрынгөө шагайнуудые түүжэ абахадань, нүгөөдэ хүниинь өөрынхидэ абаха юм. Тиихэдэнь ондоо байдалтайгаар унаһан шагайнууд үлэжэл байха. Тэдэнэе дахин-дахин ээлжээгээр хаяһаар байтарнь, шагайн дууһаха. Абаһан шагайнууддаа тоолоод үзэхэдэнь, нэгэнэйхинь олон, нүгөөдынхынь үсөөн байха бшуу. Хаа-яа адлишые байжа болодог юм. Үсөөн шагайтай хүниинь — бултын, олон шагайтаны — тэрэнэйн тоогоор хаяад, дахин түүхэ. Тиигэ тиигэнээр шагайгүй үлэгшэ хонжогдоһон болохо юм.

Гурбан шагайн үлэхэдэнь, тэдэнэе хаяха ёһотой. Хэрбээ гурбуулаа бүхэ буушоо һаань, үрдилдэжэ саб шүүрэн абадаг юм.

Таалсаалга. Хэдышые хүн наадажа болохо. Хүн бүхэн адли тоотой шагайнуудые бэе бээдэе абаад, тэрэн сооһоо хэдыхэн шагай бусадтаа харуулангүй, нуусаар адхажа, урдаа баряад байха.

Тиигээд бултанай баряад байһан шагайнууд хамтадаа хэдыб гэжэ наадагшад тус тустаа таажа хэлэхэ: нэгэниинь

таба гэхэ, хоёрдохинь — долоо, гурбадахинь — арба гэхэ мэтээр. Бултадаа хэлэһэн хойноо бариһан шагайнууддаа эли болгожо харуулаад, хамтын тоо абаха. Хэниинь таажа хэлэһэн байнаб, тэрэн тэдэ шагайнууддаа бултын абаха. Тиигээд бултаараа дахин бариһа юм. Хэрбээ хэнииншые таагагүй һаань, дахин тэрэнэе дабтаха.

Мори урилдаалга. Хоёр лэ хүн наадаха. Арбан шагай хойно хойноһоонь һубаржуулаад табиха юм. һубаржуулан табихан шагайнуудһаа гадна нэгэ-нэгэ шагайгаа морин болгожо, һубаржуулан шагайнуудайнгаа түрүүшын шагайн хоёр хажууда зэргэлүүлэн табиха. Тиигээд гурбан шагай абажа хаяха. Тэдэн соонь морин буугаа һаань, хаяһан хүн өөрынгөө мориинь нэгэ алхуулжа, урдахи шагайн хажууда табиха. Хэрбээ хоёр морин буугаа һаань, гурбадахи шагайн хажууда, гурбуулаа буушоо һаань, дүрбэдэхи шагайн хажууда табиха ёһотой. Хоёрдохинь хүниинь хаяхадаа, баһа тиигэжэ гүйлгэхэ юм. Хэды дахин хаяад байхадань, мориинь арбан шагайгаа ходо гараха бшуу. Хэнэй морин түрүүлжэ гаранаб, тэрэн булиһан болохо юм.

Шагай няһалалга. Хоёр, гурбан, дүрбэншые хүн наадахадаа, тоогоороо тэгшэ 20-30 шагайнуудые шэрдэг дээрэ тараан хаяха. Тэдэн хонхо, бүхэ, морин, үхэр гэхэ мэтээр унаха. Тиихэдэнь наадагшадай нэгэн няһалжа, бүхые бүхөөр, хонхые хонхоор, мориинь мориор, үхэрые үхэрээр тудаха ёһотой. Няһалһан шагайн зуураа ондоо шагайе дайраа һаань, тэрэ хүн няһалхаяа болижо, ондоо хүниинь няһалха юм. Тудагдһан шагайнышые ондоо шагай дайраха ёһогүй. Хэрбээ няһалһан шагайн оншологдоһон шагайгаа туддаа һаань, тэдэнэйнгээ али нэгые абаха.

Адли шагайнуудай дууһатар саашань няһалха. Үлэһэн шагайны удаахи хүниинь няһалха юм. Шагайнгаа дууһахада, үсөөн шагай абагша хүнэй шагайн тоогоор дахин хаяжа няһалха.

Тиигэнээр нэгэнэйн шагай дууһана ааб даа.

Заримдаа харбахаддаа, хамараа, амаа бариха гэнэн хэлсээтэйгээр наададаг юм: няһаламсаараа хамараа баряад, тудан шагайгаа абаха мүртөө амаа бариха ёһотой. Хэрбээ энэ хэлсээгээ дүүргээгүй һаа, алдһан боложо, саашань няһалха эрхээ алдаха юм. Тээд наадагшад хамар, амаа барихаа мартад, шагайгаа абажархидаг байгаа. Тиихэдэнь энеэдэн, шууян бологшо һэн.

Хонгордоолго. Хоёр-гурбан хүн энэ наадаар наададаг юм. Шагайгаа баһал хубаагаа ааб даа. Хоёр талаһаа адли тоотой шагай абажа ниилүүлээд, нэгэниинь тэрэнэе 15-20 сантиметр тухай дээшэн хаяад, доошоо унахадань, альганайнгаа арые тодоод үгэхэ юм. Тиигээд гар дээрээ тогтоһон шагайе баһа дээшэн хаяжа, альган дээрээ тодоод абаха. Тиигэжэ абаһан шагайн абтаһан болохо юм. Зарим зон хоёрдохидэ дээшэн хаяхадаа, альгаа тододоггүй, хийдэ ябаһан шагайгаа дээрэһэн уруу альгаараа сабшаад абадаг һэн. Хайшаншые гэжэ абаа һаа, хэлсээгээрээ болохо юм. Түрүүшын хүнэй болихолоор, хоёрдохинь хүниинь наадаха дүримтэй.

Һүүлдэ шагайгаа тоолоходонь, нэгэниинь олые, нүгөөдэнь үсөөниинь абаһан байха. Үсөөн шагайн тоогоор дахин хаяжа наадаһаар, нэгэнэйн шагай дууһажа, хонжогдоһондо тоологдодог юм.

Дүрбэн бэрхэ. Энэ наадаар хоёр гү, али олон хүн наадажа болохо. Дүрбэн

Сагаан харын хүндэлэлдэ

лэ шагайгаар наададаг юм. Тэдэнэе ээлжээгээр шэрдэг дээрэ хаяхадань, нэгэниинь - бүхэ, хоёрдохинь - хонхо, гурбадахинь - морин, дүрбэдэхиинь - үхэр буугаа һаа, дүрбэн бэрхэ бууба гэшэ. Иигэжэ буулгаһан хүн дахин хаяжал байха юм. Тээд дүрбэн ондоогоор бууха гэшэнэ ехэл хомор байдаг. Тимэ ушарһаа энэ наадан дүрбэн бэрхэ гэжэ нэрэтэй юм. Дүрбэн бэрхые хаяжа шадбаритай бэрхэ хүн байдаггүй, гансал мухар талаангай хэрэг һэн.

Хэлсээнэйнгээ ёһоор дүрбэн бэрхые буулгаһан хүн нүгөөдынгөө сохые няһалдаг байгаа. Буулгаха бүрээ нэгэ, хоёр, гурбашые няһалхаар наададаг юм. Нэгэ хүндэнь ходо буугаад, нүгөөдэдэнь яашые буужа үгэнгүй байжа болохо. Тиихэдэнь «талаангүй» хүн сохынгоо обойтор няһалуулха ушарнууд байгша һэн.

Заал һаа няһалалсахаар бэшэ, тоотой шагай шүүлсэхээршые хэлсэжэ болохо байгаа. Наһа хүсэһэн зарим холшор хүбүүд мүнгэндэшые наададаг һэн.

Хоёр лама, хорин шүдхэр. Хоёр хүн энэ наадаар наадагша һэн, зүгөөр гурбан, дүрбэншые хүн болоо һаа, хамаагүй. Хорин шагайнуудые бүхөөрнь өөдэнь, бэе бээдэнь тулгуулаад, түхэрээлүүлэн табиха. Эдэн шүдхэрнүүд. Түхэрээнэе нэгэ хажуудаа, шүдхэрнүүдэй дунда хабшуулаад, хоёр шагай морин болгон бодхожо табиха. Эдэ хоёр лама. Хамтадаа 22 шагай. Наадагшад али нэгэн шагайһаа тэрэ 22 шагайгаа тооложо эхилхэдэе, нэгэ, хоёр гээд, хургаараа долоо тоодо тудан шагайгаа түлхихэ гаргажархиха. Тиигээд саашань нэгэн, хоёр гээд дахин тоолохо. Тиигэ тиигэнээр долоо гэнэн тоон ошожо, хоёр ламын нэгэндэ тудашоо һаань, тоолохоёо болижо, гаргаһан шагайнууддаа һөөргэнь, байрадань табяад, тоолохоёо болихо. Тиихэдэнь удаахи хүниинь тоолохо юм. Зүб газарһаа эхилжэ тоолоо һаань, хоёр ламые нэгэшые дайрангүй, хорин

шагайнууддаа бултынень гаргаха юм. Тиигэжэ шаданан хүн илаһан болодог. Иимэ хадань эхилжэ тоолохо шагайгаа оложо шадха хэрэгтэй байгаа.

Мэлхэй. Хоёр, гурбан хүн энэ наадаа наададаг һэн. Олоншые хүн наадажа болохо аад, ехэ унжагай болодог юм. Гансал үхибүүд наададаг бэлэй.

78 шагайгаар мэлхэйн дүрсэ хэхэ. Тэрэн иимэнүүд хубитай юм. 6-6 шагайгаар үе хэнэн нюргатай, 3 шагай һубаржуулжа табихан толгойтой, 4-4 шагайгаар хэнэн 4 шэлбэтэй, шэлбэ бүрийн үзүүртэ 5-5 шагайгаар хэнэн хургатай, нюрганайн хоёр хажууда гү, или дээрэн табихан 2 бүүрэтэй, нэгэ һүүлтэй байгаа юм.

Наадагшадай нэгэниинь 6 шагай гартаа абаад, тэдэнэе хаяхадань, шагайнуудын элдэб байдлаар буугаа ааб даа. Тэдэн сооһоо бүхэнүүдэйн тоогоор мэлхэйнгээ али нэгэ хубиине абаха юм. Жэшэнь, 6 бүхэ буугаа һаань, нюрганай нэгэ үеые, 2 буугаа һаань, нэгэ шэлбэ, 2 буугаа һаань, бүүрэ гэхэ мэтээр. Хаяһан хүн хаяжал байха. Тиигэнээр байтарнь мэлхэйн бээдэ үгы болошоһон али нэгэ хубидахи шагайн тоогоор бүхэнүүд буушаха юм. Жэшэнь, 2 бүхын буухада, 2 бүүрыень абаад, дахин хаяхадань, 2 бүхын буугаа һаань, 2 бүүрээе һөөргэнь табяад, хаяхаяа болижо, удаахи хүниинь хаяха юм.

Мэлхэйн бээдэхи шагайн дууһахада, наадан дүүрэхэ. Абаһан шагайгаа тоолоходонь, хэнэйхинь олон байнаб, тэрэн шүүһэн болохо юм.

Мэлхэйнгээ бэеын хубинуудые һөөргэнь табиха наададаг тула ехэ унжагай, удаан болодог наадан һэн.

Бэлигма ОРБОДОЕВА
хэлбэлдэ бэлдэбэ.

"Лодон багшын дэбтэрһээ" гэнэн номһоо абтаба.

ЁКОЗУНА ХАКУХО, ОЗЭКИ ХАРУМАФУЖИ НАР МОНГОЛДОО ИРЛЭЭ

Мэргэжлийн сүмогийн 69 дэх аварга Хакүхо М.Даваажаргал, Озэки Харүмафүжи нар өчигдөр эх орондоо иржээ. Хакүхо аварга долоо хоног амраад Япон луу буцаж зуны тойргийн барилданы бэлтгэлдээ орох аж.

Долдугаар сарын башед 10 даваа авсан Озэки Харүмафүжигийн хувьд Алтай нутгийнхаа 70 жилийн ойд оролцохоор ирсэн байна.

Харин Д.Бямбадорж арав хоногийн дараа Наран улсыг зорих юм байна.

«Зууны мэдээ»

БУРЯАДАЙ БҮХЭШҮҮЛТЭЙ ХАМТА

Чөлөөт бөхийн үндэсний суглуулагдамал эрэгтэй команда Казахстанд болох олимпын эрх олгох тэмцээний бэлтгэлээ Буриадын бөхчүүдтэй хамтран Байгал нуурай эрьедэ базааж байна. Мартын 30-наас апрель сарын 1-ний өдрүүдэд тус улсын Алматы хотноо зохиогдох Азийн бүсийн тэмцээнд жин тус бүртээ эхний хоёр байр эзлэгсдэд олимпын эрх хүртээх юм. Үүнээс эрхээ авч амжаагүй бөхчүүд апрель сарын 27-29-нд БНХАУ-ын (Хятадай) Тайюаньд, май сарын 4-6-нд Финландын Хельсинкт бүслэл хамаарахгүйгээр зодоглож "дутуугаа гүйцээх" боломжтой аж.

Zaluu.com

«БҮРГЭД ШУБУУНАЙ БАЯР-2012» БОЛЛОО

Энэхүү баярыг 1999 оноос хойш жил бүр уламжлал болгон зохион байгуулж буй бөгөөд энэ жил тус баярыг Чингисийн хүрээ аялал жуулчлалын цогцолбор, Монголын аялал жуулчлалын холбоо, Бүргэдчидийн холбоо, «Чингисийн хүрээ» аялал жуулчлалын цогцолбор хамтран зохион байгуулсан юм.

«Бүргэдийн баяр-2012»-т бүргэдийнхээ хурц хараа болон анчин хүний авхаалж самбаагаа гайхуулахаар Баян-Өлгий аймгийн сум тус бүрээс шалгарсан 20 бүргэдчин оролцлоо.

“ДҮНЖИНГАРАВ-2012” мори урилдаанай дүн

Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоолын дагуу “Дүнжингарав-2012” уралдааныг Монголын морин спорт, уяачдын холбооноос Төв аймгийг зуун мод хотод зохион байгууллаа.

Энэ уралдаан дөрвөн насны ангилалд болсон бөгөөд эрлийз морьдын (1) дээд нас (2) болон азарга (3), соёолон (4) тус бүр 16, их нас 18 км-ын бариа зурхайгаас гарсан юм.

Эхний уралдаан болох эрлийз морьдын дээд насанд Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр сумын уяач Б.Цэрэнбалтавын хээр азарга түрүүлэв. Аман хүзүүнд, Говь-Алтай аймгийн Шарга сумын харьяат, сар шинийн өмнөхөн Монгол Улсын манлай уяач цол хүртсэн Д.Бат-Эрдэнийн халтар хурдалсан юм.

“Дүнжингарав-2012”-ын азарганы уралдаанд 234 хурдан хүлэг мордсон ба 55 Дундговь аймгийн Өлзийт сумын харьяат Батсүхийн Наранхүүгийн наран хээр азарга түрүүлсэн. Аман

хүзүүнд Өвөрхангай аймгийн харьяат, Монгол Улсын тод манлай уяач Г.Батхүүгийн соёмбон зээрд орж ирлээ. Айргийн гуравт аймгийн алдарт уяач Х.Баярсайханы уясан, Орхон аймгийн Баян-Өндөр сумын харьяат Цэвээний Ойдовын хул, дөрөвт Сүхбаатар аймгийн Түмэнцогт сумын харьяат Монгол Улсын манлай уяач Сайрийсүрэнгийн Төмөр-Очирын ембүү хээр орлоо.

Их насны 293 хүлэг уралдсанаас Ховд аймгийн Чандмань сумын харьяат Б.Ерөөлтийн хүрэн морь түрүүлж, Төв аймгийн харьяат, Монгол Улсын шадар сайд Миеэгомбын Энхболдын хүрэн халзан аман хүзүүдлээ. Халзан азаргыг Архангай аймгийн залуу уяач Дашчирав уясан байна. Айргийн гуравт Монгол улсын алдарт уяач Галын Баттөмөрийн бор, дөрөвт Ховд аймгийн Мянгад сумын харьяат Мэндсайханы халтар, айргийн тавд Архангай аймгийн Түвшрүүлэх сумын харьяат Цагаанбандийн Буянбаатарын хүрэн морь хурдалсан юм.

Монголчуудын хамгийн их бэлгэшээдэг соёолон насны морьдын уралдаанд 205 морьд гарааны зурхайгаас гарч, Төв аймгийн Жаргалант сумын Б.Батаагийн бор үрээ түрүүлээ. Бор үрээг Сайнзаяагийн уяач, 13 настай н.Лхагвадорж хүү унасан байна. Харин аман хүзүүнд Төв аймгийн Сэргэлэн сумын харьяат Базаррагчаагийн бор ирсэн билээ. Айргийн гуравт Өмнөговь аймгийн Булган сумын харьяат Монгол Улсын алдарт уяач Намдагийн Хүрлээгийн хүрэн, дөрөвт Монгол Улсын манлай уяач Агваансамдангийн Батсүхийн хул хурдалсан юм.

Айргийн тавд Төв аймгийн Баянжаргал сумын харьяат Бат-Очирын Саранхүүгийн хонгор халзан айрагдлаа.

Дашрамд сонирхуулахад, түрүү морь таван сая, аман хүзүү гурав, гурав, дөрөвт хоёр сая, айргийн тавд орсон морийн нэг сая төгрөгөөр байсан байна.

Энэ хуудаана Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ бэлдэбэ.

ОНИГОО /ШОГ

Танилцах зар: Дажгүи хөөрхөн охин байна. Байртай, машинтай, мөнгөтэй..... гэм нь жаахан жирэмсэн...

Хоёр бяцхан хүүгийн яриа.
- Аав чинь яагаад чамайг зодоод байсан бэ?
- Яагаад гэвэл тэр надаас хүчтэй.

Хөдөө тосгоны хоёр залуу Лондонд анх ирээд 2 давхар автобусанд суужээ. Нэг нь доод давхарт нь тухлан сууж нөгөө нь дээш гарав. Хэдэн хормын дараа дээш гарсан нь маш их айж сандарсан байдалтай бууж ирээд нөгөөдөө:
- Дээшээ л гарч болохгүй шүү, тэнд жолооч нь байхгүй байна.

Дэггүй хүүхдүүдээ ээж нь баахан загнаж байгаад:
- Үгэнд орохгүй юм бол та нар ээжээ гэж битгий дуудаж бай! гэж л дээ. Удалгүй бага хүүхэд нь ээжийнхээ өрөөний үүдээр шагайгаад:
- Эгчээ, юм асууж болох уу...

- Чи хоол идэхийнхээ өмнө залибардаг уу?
- Үгүй ээ. Миний ээж хоол сайн хийдэг.

- Ээжээ хүүхэд болгон аавтай байх ёстой юу?
- Тиймээ миний хүү.
- Тэгвэл манайх яагаад 6 хүүхэдтэй байж 1 аавтай байгаа юм?

Яруу найрагч Бавуугийн Лхагвасүрэнг 40 настайдаа өвөө болчихоод байхад нь нэгэн зохиолч баяр хүргээд,
-За, өвөө болох сайхан байна уу? гэж асууж. Лхагвасүрэн

найрагч:
-Өвөө болох ч сайхан юм. Эмээтэй өвөртөлж унтана гэхээр л нэг жаахан тийм байна гэж байжээ.

Си Эн Эн мэдээлж байна гэнэ: Саяхан барууны нэгэн оронд шөнө дунд орон сууцны барилгад гал гарч, дотор нь байсан 55 хүнээс 50 хүн угаартан нас барж, 5 хүн л амьд үлджээ. Хамгийн сонирхолтой нь тэр 5 хүн бүгдээрээ Монголоос ирсэн хар ажилчид байсан бөгөөд тэдний амьдрах чадварт гайхсан сэтгүүлчид:
- Энэ угаан дундаас яаж амьд гарав? Ямар нэг арга хэрэглэв үү? гэж асуухад Монголчууд:
- Бүү мэд, юу ч мэдрээгүй. Нойрон дунд утаа үнэртээд байх шиг болохоор төрсөн нутаг Улаанбаатараа зүүдэлж байна гэж л бодсон гэжээ. Тэд тавуулаа Улаанбаатар хотод өсөж төрсөн, Улаанбаатарын уугуул иргэд байсан гэнэ.

Дархан аварга Д.Дамдин хөдөөний айлд зочлоход бөхөө дээдэлдэг Монгол түмний ёсоор гэрийн эзэн аваргад идээний дээдийг барьжээ. Аварга ч нэлээн халамцаж, хөлд орж буй хүүхдийг өвөр дээрээ суулган өхөөрдсөнөө:
-Сайн эр! Ёстой бөх болох хүү байна!
-Аваргаа, наадах чинь охин шүү дээ.
-Сайн охин! Ёстой бөх төрүүлэх охин байна гэж магтжээ.

МАЛЫН ТОО 50 САЯ ХҮРЭХ БОЛОМЖ БҮРДЭНЭ

Энэ жил 16 сая хээлтэгч мал төллөхөөр зохион байгуулалтад орсон. Нийт хээлтэгч малын 87 хувь нь хээлтүүлэгт орсон байгаа. Ер нь одоогийн байдлаар зарим аймаг сумдад төллөлт эхэлж байна. Орон нутгууд гурван сарын 1-нээс эхэлж төл хүлээж авахаар зохион байгуулалт хийсэн. Одоогийн байдлаар улсын хэмжээнд нийтдээ тавь гаруй мянган төл бойжиж байна. Гурван сарын 1-нээс эрчимтэй мал төллөнө. Бид 16 сая төл бойжуулаад авчих юм бол түүхэндээ хамгийн их төл бойжуулсан жил болно. Мал сүрэг маань үндсэндээ 50 сая малтай болох боломж бүрдэнэ гэсэн үг. Цаг агаар хэдийгээр ойрын өдрүүдэд дулаахан байгаа хэдий ч хаврын эхэн саруудад хүйтэрч цасан болон шороон шуурга шуурах магадлал өндөр байгаа. Иймээс

манай малчид бэлтгэлтэй байх хэрэгтэй.

Энэ жил байгаль дэлхий хур шимээ хайрлаж бэлчээр ургацтай, мал сүрэг тарга тэвээргээ алдаагүй, эх мал жилбэтэй тарган тавтай хаваржиж байна. Мал сүрэг өвлийн эхэн сар гарснаас хойш өөрөөр хэлбэл арваннэгдүгээр сараас хойш өдий хүртэлх хугацаанд 20 гаруй мянган мал хорогдоод байна. Энэ нь зудтай жилийн нэг сумын хорогдол юм. Өнөөдөр манай улсын хэмжээнд байх ёстой хэвийн хорогдлоос харьцангуй бага. Магадгүй цаг агаар сайн манай малчдын хөдөлмөр зүтгэлийн үр дүнд энэ жил түүхэнд тэмдэглүүштэй хамгийн их эрсдэл багатай он болохыг үгүйсгэхгүй юм.

«Өдрийн сонин»